

TOPLUM VE SİYASET
FELSEFESİ DERNEĞİ

ANKARA
ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ FAKÜLTESİ

Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi
Temelleri Anabilim Dalı

9. ULUSAL ÇAĞDAŞ SİYASET FELSEFESİ SEMPOZYUMU

BİLDİRİ ÖZETLERİ KİTABI

Sempozyum Ana Teması: **Eleştirel Teoriyle Toplum ve Siyaset Felsefesi**

Tarih: **12-13 Ekim 2023**

Yer : **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi,
Hasan Ali Yücel Salonu**

ttsfd.org/sempozyum e-posta: sempozyum@ttsfd.org

**TOPLUM VE SİYASET FELSEFESİ DERNEĞİ ve
ANKARA ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ FAKÜLTESİ
EĞİTİMİN FELSEFİ, SOSYAL VE TARİHİ TEMELLERİ ABD
İş Birliğiyle**

Editör
Selma AYDIN BAYRAM

Ekim 2023

İletişim Bilgileri:

Web adresi: <http://ttsfd.org/sempozyum>

e-posta adresi: sempozyum@ttsfd.org

İhsaniye Mah. 4932 Sok. Emel Apt. 21/A Akdeniz MERSİN

Bildiri özetlerinde yer alan her türlü görüş ve düşünceye dair sorumluluk bildiri yazar(lar)ına aittir.

İÇİNDEKİLER

Künye	i
İçindekiler	ii
Düzenleme Kurulu	iv
Bilim Kurulu	v
Sempozyum Programı	vi
Bildiri Özetleri	
Bir 'Ben ve Öteki' Meselesi Olarak Çokkültürcülük	1
Fahriye Didem ACAR	
Yüzyıllık Bir Miras: Eleştirel Teori	2
Muharrem AÇIKGÖZ	
Enformatikleşen Dünyada Habermas'ın İletişimsel Eylem Anlayışının Silikleşmesi: Ötekinin Buharlaşması Problemi	3
Muammer AKTAY	
Honneth'in Tanınma Teorisi ve Güncel Sosyalizm Anlayışı	4
Çağan BİR	
Walter Benjamin'de Bellek ve Siyasetin Ortak Sorusu	6
Serhat Celal BİRDAL	
Walter Benjamin'de Bellek ve Siyasetin Ortak Sorusu	6
Serhat Celal BİRDAL	
Jürgen Habermas: Tanınma Sorunu ve Söylem Kuramının Ahlaki Bakış Açısı	7
Seyit COŞKUN	
Levinas'ta Merhametsiz Adaletin Biçimsizliği	8
Cevriye DEMİR GÜNEŞ	
Sosyal Patolojilerin Tanınma Teorisine Dayalı Teşhisi	9
Elif DÜZGÜN	
Adorno'nun İkilikleri veya Uzlaşılammamış Siyasi Patikalar	11
Bora ERDAĞI	
Adorno ve Heidegger: Otantisite Tartışması	12
İtir GÜNEŞ	
Kavram Karmaşası Üzerine Bir Eleştiri: Evrensellik, Kozmopolitanizm, Küreselleşme	13
Elif Dilan KARA	
Savaşla Dönüşen Filozoflar	14
Ramazan Atıl KARABEY	
Türkiye'de Göçün Teorisini Oluşturmak: Göç ile Felsefeyi İlişkilendirme İhtiyacı Üzerine Bir Tartışma	16
Yücel KARADAŞ	

Eleştirel Usun Arılığı ve Yeni İletişimsel Eylemlilik Halleri	17
Besim KARAKADILAR	
“Tin” den Özgürlüğe Sanatın Diyalektiği	19
Ekin KAYA	
Noam Chomsky Aktivizminde Bertrand Russell Etkisi	20
Yurdagül KILINÇ	
İklim Adaleti Çalışmalarına bir Alternatif Olarak Liberal Milliyetçilik	21
Melih Can KIZMAZ	
Retorik ve Siyasal İletişim: Atinalı Hatiplerin Söylevlerinde Savaş ve Barış	22
Sultan Deniz KÜÇÜKER	
Krizle Karşı Kriz: Atinalı Solon ve Keynes’in Denge Politikaları ve Politik Seyri	23
Serdar SAKINMAZ	
Dinin Kamusal Alandaki Rolü: Habermas’ın Müzakereci Demokrasi Anlayışı Üzerine Bir Tartışma	21
Ferdi SELİM	
Yerleşik Gerçekliği Aşmak: Nietzsche ve Marcuse	22
Soner SOYSAL	
Hukuk Devletinde Sivil İtaatsizlik ve Direniş Hakkı.....	21
Mehmet Cafer ŞAKAR	
Eleştirel Teori’de Eleştiri Kavramının Kökenleri ve Varyasyonları	22
Aslı ŞENTÜRK	
Kültür Endüstrisi ve Neoliberal Yönetimsellik: Homo Economicus’un İnşası	30
Tayfun YILDIRIM	

DÜZENLEME KURULU

Sempozyum Onursal Başkanı

Prof. Dr. Selahiddin ÖĞÜLMÜŞ - Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dekanı

Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanları

Eray YAĞANAK - Akdeniz Üniversitesi Felsefe Bölümü

Muharrem AÇIKGÖZ - Gaziantep Üniversitesi Felsefe Bölümü

Raşit ÇELİK - Ankara Üniversitesi, Eğitimin Felsefi Sosyal ve Tarihi Temelleri ABD

Selma AYDIN BAYRAM - ODTÜ Felsefe Bölümü

Düzenleme Kurulu Üyeleri

Cengiz ASLAN - Ankara Üniversitesi

Aysun AYDIN - Düzce Üniversitesi

Pakize ARIKAN SANDIKCIOĞLU - İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Özlem DUVA - Dokuz Eylül Üniversitesi

Hasan Haluk ERDEM - Ankara Üniversitesi

Umut HACİFEVZİOĞLU - Nişantaşı Üniversitesi

Fulden İBRAHİMHAKKIOĞLU - ODTÜ

Ahmet KAYSILI - Ankara Üniversitesi

Sibel KİBAR KAVUŞ - Kastamonu Üniversitesi

Mustafa SEVER - Ankara Üniversitesi

Funda NESLİOĞLU SERİN - Ondokuz Mayıs Üniversitesi

İsmail SERİN - Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Tuğba SEVİNÇ YÜCEL - Kadir Has Üniversitesi

BİLİM KURULU

- Ayça YILMAZ DENİZ - Türk-Alman Üniversitesi
Ayşe USLU - Düzce Üniversitesi
Bahar MURATOĞLU PEHLİVAN - Üsküdar Üniversitesi
Barış PARKAN - ODTÜ
Bora ERDAĞI - Kocaeli Üniversitesi
Ceyhun GÜRKAN - Ankara Üniversitesi
Çağlar KARACA - Kastamonu Üniversitesi
Çetin BALANUYE - Akdeniz Üniversitesi
Çetin TÜRKYILMAZ - Hacettepe Üniversitesi
Deniz KUNDAKÇI - Kastamonu Üniversitesi
Elis ŞİMŞON - Koç Üniversitesi
Ertan KARDEŞ - İstanbul Üniversitesi
Esra ÇAĞRI MUTLU - Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Gurur SEV - Kastamonu Üniversitesi
Güçlü ATEŞOĞLU - Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Gül ARIKAN AKDAĞ - İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Gül Esra ATALAY - Üsküdar Üniversitesi
Habib TÜRKER - Gaziantep Üniversitesi
Harun ÇAKAN - Gaziantep Üniversitesi
İbrahim Okan AKKIN - Utrecht University
Kurtul GÜLENÇ - Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Mehmet Sabri GENÇ - Gaziantep Üniversitesi
Ömer Fatih TEKİN - Kastamonu Üniversitesi
Özcan Yılmaz SÜTÇÜ - İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Rıfat MİSER - Ankara Üniversitesi
Senem KURTAR - Gaziantep Üniversitesi
Sever IŞIK - Gaziantep Üniversitesi
Şahin ÖZÇINAR - Akdeniz Üniversitesi
Toros Güneş ESGÜN - Hacettepe Üniversitesi
Volkan ÇIDAM - Boğaziçi Üniversitesi
Yasin CEYLAN - ODTÜ
Yavuz UNAT - Kastamonu Üniversitesi

9. Ulusal Çağdaş Siyaset Felsefesi Sempozyumu

Eleştirel Teoriyle Toplum ve Siyaset Felsefesi:
Güncel Sorunlar, Tartışmalar, Perspektifler

12-13 Ekim 2023, Ankara

Toplum ve Siyaset Felsefesi Derneği ve
Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitimin Felsefi Sosyal ve Tarihi Temelleri ABD
İş Birliğiyle

12 EKİM 2023, PERŞEMBE

Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Hasan Ali Yücel Salonu

10:00-10:30	Açılış Konuşmaları Dr. Selma AYDIN BAYRAM – Toplum ve Siyaset Felsefesi Derneği Başkan Yrd. Doç. Dr. Raşit ÇELİK – Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitimin Felsefi Sosyal ve Tarihi Temelleri ABD Başkanı Prof. Dr. Selahiddin ÖĞÜLMÜŞ – Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dekanı Müzik Dinletisi: Ankara Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Sanatçıları (Soprano: Şükran ALÇIN Piyano: Berrak Elif TOSUN)
10:30–10:40	ARA
10:40-12:20	<i>Oturum Başkanı: Raşit ÇELİK</i> – Ankara Üniversitesi Jürgen Habermas: Tanınma Sorunu ve Söylem Kuramının Ahlaki Bakış Açısı Seyit COŞKUN – Ankara Üniversitesi Enformatikleşen Dünyada Habermas’ın İletişimsel Eylem Anlayışının Silikleşmesi: Ötekinin Buharlaşması Problemi Muammer AKTAY – Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Dinin Kamusal Alandaki Rolü: Habermas’ın Müzakereci Demokrasi Anlayışı Üzerine Bir Tartışma Ferdi SELİM – Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Patolojilerin Tanınma Teorisine Dayalı Teşhisi Elif DÜZGÜN – Erzurum Teknik Üniversitesi
12:20-13:30	ÖĞLE ARASI
13.30-14.45	<i>Oturum Başkanı: Haluk ERDEM</i> – Ankara Üniversitesi İklim Adaleti Çalışmalarına bir Alternatif Olarak Liberal Milliyetçilik Melih Can KIZMAZ – Kadir Has Üniversitesi

	<p>Küresel İklim Değişikliği mi Yoksa Yoksulluk mu? Serdal TÜMKAYA – İbn Haldun Üniversitesi</p> <p>Hukuk Devletinde Sivil İtaatsizlik ve Direniş Hakkı Mehmet Cafer ŞAKAR – Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi</p>
14:45–15:00	ARA
15:00-16:15	<p><i>Oturum Başkanı: Aysun AYDIN – Düzce Üniversitesi</i></p> <p>Retorik ve Siyasal İletişim: Atinalı Hatiplerin Söylevlerinde Savaş ve Barış Sultan Deniz KÜÇÜKER – Ankara Üniversitesi</p> <p>Krizle Karşı Kriz: Atinalı Solon ve Keynes’in Denge Politikaları ve Politik Seyri Serdar SAKINMAZ – Akdeniz Üniversitesi</p> <p>Honneth’in Tanınma Teorisi ve Güncel Sosyalizm Anlayışı Çağan BİR – Bağımsız Araştırmacı</p>
16:15–16:30	ARA
16:30-17:45	<p><i>Oturum Başkanı: Eray YAĞANAK – Akdeniz Üniversitesi</i></p> <p>Türkiye’de Göçün Teorisini Oluşturmak: Göç ile Felsefeyi İlişkilendirme İhtiyacı Üzerine Bir Tartışma Yücel KARADAŞ – Gaziantep Üniversitesi</p> <p>Bir ‘Ben ve Öteki’ Meselesi Olarak Çokkültürcülük Fahriye Didem ACAR – Akdeniz Üniversitesi</p> <p>Yerleşik Gerçekliği Aşmak: Nietzsche ve Marcuse Soner SOYSAL – Süleyman Demirel Üniversitesi</p>

13 EKİM 2023, CUMA
Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Hasan Ali Yücel Salonu

10:30-12:10	<p><i>Oturum Başkanı: Muharrem AÇIKGÖZ – Gaziantep Üniversitesi</i></p> <p>Adorno ve Heidegger: Otantisite Tartışması İtir GÜNEŞ – Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi</p> <p>Adorno’nun İkilikleri veya Uzlaşlamamış Siyasi Patikalar Bora ERDAĞI – Kocaeli Üniversitesi</p> <p>Walter Benjamin’de Bellek ve Siyasetin Ortak Sorusu Serhat Celal BİRDAL – Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</p> <p>MacIntyre’in Modernite Eleştirisinde Etik ve Siyaset Levent GÖRÜŞÜK – Sivas Cumhuriyet Üniversitesi</p>
-------------	---

12:10-13:30	ÖĞLE ARASI
13:30-14:45	<p><i>Oturum Başkanı: Ahmet KAYSILI – Ankara Üniversitesi</i></p> <p>Yüzyıllık Bir Miras: Eleştirel Teori Muharrem AÇIKGÖZ – Gaziantep Üniversitesi</p> <p>Eleştirel Teori’de Eleştiri Kavramının Kökenleri ve Varyasyonları Aslı ŞENTÜRK – Gaziantep Üniversitesi</p> <p>Levinas’ta Merhametsiz Adaletin Biçimsizliği Cevriye DEMİR GÜNEŞ – Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi</p>
14:45–15:00	ARA
15:00-16:15	<p><i>Oturum Başkanı: Selma AYDIN BAYRAM – ODTÜ</i></p> <p>Kavram Karmaşası Üzerine Bir Eleştiri: Evrensellik, Kozmopolitanizm, Küreselleşme Elif Dilan KARA – Maltepe Üniversitesi</p> <p>Savaşla Dönüşen Filozoflar Ramazan Atıl KARABEY – Millî Savunma Üniversitesi</p> <p>Kültür Endüstrisi ve Neoliberal Yönetimsellik: Homo Economicus’un İnşası Tayfun YILDIRIM – Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi</p>
16:15–16:30	ARA
16:30-17:45	<p><i>Oturum Başkanı: Tuğba SEVİNÇ – Kadir Has Üniversitesi</i></p> <p>Noam Chomsky Aktivizminde Bertrand Russell Etkisi Yurdagül KILINÇ – Selçuk Üniversitesi</p> <p>Eleştirel Usun Arılığı ve Yeni İletişimsel Eylemlilik Halleri Besim KARAKADILAR – Bağımsız Araştırmacı</p> <p>“Tin”den Özgürlüğe Sanatın Diyalektiği Ekin KAYA – Bağımsız Araştırmacı</p>
17:45	<p>Kapanış Konuşması Eray YAĞANAK – Toplum ve Siyaset Felsefesi Derneği Başkanı</p>

BİLDİRİ ÖZETLERİ

BİR 'BEN VE ÖTEKİ' MESELESİ OLARAK ÇOKKÜLTÜRCÜLÜK

Fahriye Didem ACAR*

Özet: Toplumlar yapıları gereği çokkültürlüdürler ve bu durum toplumların en temel özelliklerinden biridir. Modernizm evrenselci ve tek tipleştirici bakış açısıyla toplumların çokkültürlülük olgusunu görmezden gelmiş olsa da postmodernizmle birlikte farklılıklara vurgunun artması çokkültürlülük olgusunu da ön plana çıkarmıştır. Farklılıkların kabulü ve kutsanması hem birey hem de grup odağında oldukça önemli bir hale gelmiştir. Böylece bir perspektif, ideal veya bir siyasal yaklaşım olarak çokkültürcülük, çokkültürlü toplumlarda birey veya grupların arasındaki farklılıkların kabulü ve korunması açısından önemli bir kavram olarak literatürde yerini almıştır. Çokkültürcülük en temelde farklı kavram sistemleri, anlam dünyaları, kültür ve kimliklerin birbirinden farklılığının ve varlığının eşit derecede kabulü üzerine bir mantığı temel alır ve aslında en temelde bir 'ben ve öteki' ilişkisini barındırır. Çünkü çokkültürcülük demek kendinden farklı olanı kabul etmek ve tanımak demektir. Bu çalışmanın konusu da çokkültürcülüğü 'ben ve öteki' üzerinden irdelemektir. 'Ben ve öteki' ilişkisine odaklanıldığında ilk olarak karşımıza dost-düşman dikotomisi çıkmaktadır. 'Ben' için 'öteki' bilinmeyendir, farklıdır, yabancıdır. Bu özelliklerinden dolayı da 'öteki', varlığının kabulü zor olandır, bu nedenle 'ben ve öteki' arasındaki ilişki bir düşmanlık ilişkisi olarak ifade edilir. Fakat yine de 'ben'in 'ben' olması için 'öteki'ne ihtiyacı vardır. Kimlik, kültür ve değerler tanımlanırken her zaman bir 'öteki'ne ihtiyaç duyulur. Bu noktada sorgulanması gereken başka bir durum ortaya çıkar. 'Ben ve öteki' birbirinden tamamen farklı, birbirine yabancı ve tek bir ortak nokta barındırmayacak şekilde ayrı mıdır? Yoksa asgari düzeyde bir ortak zemin yakalamak mümkün müdür? Bu sorgulama çokkültürcülük boyutunda yapıldığında farklı kavram sistemleri ve anlam dünyaları arasında ortak bir zemin olup olamayacağı tartışması ortaya çıkar. 'Ben'in 'öteki'ni anlamasının mümkün olup olmadığı tartışması bu sorgulamanın temelini oluşturmaktadır. Perspektifçilik ve görecilik yaklaşımlarına dayanarak farklı kavram sistemleri ve anlam dünyaları arasında hiçbir bağ olmadığını ve olamayacağını vurgusu yapıldığında radikal bir şekilde, zamanla ırkçılığın ortaya çıkma ihtimalinden söz edilmektedir. Bu nedenle çokkültürcülük tartışmasında en temelde 'ben ve öteki' arasındaki ilişki önem kazanmaktadır. Felsefi tartışmanın ötesinde çokkültürcülük politikalarını uygulayan ülkelerde aynı zamanda çokkültürcülüğün ırkçı ve ayrılıkçı tavra neden olduğuna dair eleştiriler de söz konusu olmakla birlikte bu eleştiriler siyaset bilimi düzleminde çeşitli şekillerde ve bağlamlarda tartışılmaktadır. Bu çalışmanın amacı siyaset bilimi düzlemindeki bu tartışmaları felsefi temelde ele almaktır. Bu nedenle çokkültürcülük 'ben ve öteki' ilişkisi bağlamında tartışılacaktır. Çalışmada 'ben ve öteki' tartışması Hegel, Fichte, Livinas gibi isimlerden referans alınarak, çokkültürcülük ise yine teorisyenleri Kymlicka, Taylor, Parekh ve Modood gibi isimler referans alınarak ele alınacaktır. Amaç çokkültürcülük için farklı kavram sistemleri ve anlam dünyalarının bir ortak zemine ihtiyacının olup olmadığını tespit etmektir.

Anahtar Kelimeler: Çokkültürcülük, ben ve öteki, kimlik, kültür, farklılık ve tanınma

* Doktora Öğrencisi; Akdeniz Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
e-posta: fahriye.didem.acar@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-3159-5927

YÜZYILLIK BİR MİRAS: ELEŞTİREL TEORİ

Muharrem AÇIKGÖZ*

Özet: Frankfurt Okulu Eleştirel Teorisi, 1923'te kurulan Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü (*Institut für Sozialforschung*) ile birlikte birçok alanda yayılan etkisiyle yüz yaşını kutluyor. Her ne kadar farklılıklar söz konusu ise de bu bağlamda üçlü bir yüzyıl yıl kutlamasından söz edilebilir: hem Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü'nün hem Eleştirel Teori'nin hem de Frankfurt Okulu'nun. Marksizm içinde bir yenilenme, ama eleştirel bir yenilenme, her üçünün de -farklı biçimlerde de olsa- ortak yanını oluşturuyor. Başlangıcından itibaren "bilim insanlarının, filozofların, edebiyat eleştirmenlerinin bir cumhuriyeti" (Oskar Negt) karakterini taşıyan Eleştirel Teori'nin, günümüze değin ulaşan kuşaklarıyla, düşünürleriyle bu karakteri hâlâ koruduğu söylenebilir.

Alman filozof Max Horkheimer Eleştirel Teori geleneğinin oluşmasında merkezi bir figür olarak karşımıza çıkıyor. Onun özellikle 1930'lu yıllarda yazdığı yazılar hem döneminde hem de günümüzde Eleştirel Teori'nin genel bir çerçevesini, -Horkheimer'in söz dağarcığına uymayacak olsa da- "özü"nü ortaya koyuyor. Horkheimer'in ampirik araştırmayı, toplumsal araştırmaları temel alan toplum felsefesi anlayışı bir yandan içinde yaşanan kapitalist toplumun bütününe yönelik teoriyi geliştirirken, bir yandan da bu toplumun dönüşümünü -teorik araçlarla- hedefleyen normatif bir yönelimin ifadesiydi. Analizi ve eleştiriye bir potada eritmek, Horkheimer'in toplum felsefesinin temel çıkışı (ya da varış) noktasıydı.

Eleştirel Teori'nin karakteristik yanlarından biri de "disiplinlerarası materyalizm" idi. Bunu Horkheimer erken dönem yazılarında, toplum felsefesi, psikoloji ve kültür çalışmalarının oluşturduğu bir sacayağı üzerinden ifade ediyordu. Burada söz konusu olan (sadece) farklı alanlardan gelen düşünürlerin, bilim insanlarının bir arada çalışması değildi, asıl olan bütünleştirici bir toplum felsefesi çatısında toplumsal bir dönüşüme bir manivela sunmak, daha iyi bir toplum ve gelecek perspektifi sunmaktı.

Bu sunum çerçevesinde yapmak istediğim, bir yandan bu toplum felsefesi anlayışını ana hatları açık kılmak, betimlemek, diğer yandan da yüzyıllık bir Eleştirel Teori'nin, farklı biçimlerde de olsa, bu toplum felsefesi yaklaşımını temel aldığını gösterebilmek.

Horkheimer ve Adorno Eleştirel Teori'nin gelecek kuşaklar için bir mesaj, "şişedeki bir mesaj" olduğunu vurgulamışlardı - en azından yüzyıl sonra Eleştirel Teori üzerine konuşmak, onunla çalışmak, bu mesajın bir şekilde onların andıkları gelecek kuşaklara ulaştığını gösteriyor gibi.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü, Eleştirel Teori, Max Horkheimer, Eleştirel Marksizm, Toplum Felsefesi

* Doç. Dr.; Gaziantep Üniversitesi, Felsefe Bölümü
e-posta: muharrema@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4872-6241

ENFORMATİKLEŞEN DÜNYADA HABERMAS'IN İLETİŞİMSSEL EYLEM ANLAYIŞININ SİLİKLEŞMESİ: ÖTEKİNİN BUHARLAŞMASI PROBLEMİ

Muammer AKTAY*

Özet: Habermas, akli stratejik, araç ve teknik açıdan ele alan Aydınlanma düşüncesinin, yaşam dünyasını kolonize ettiğini belirtmektedir. Aklın bu türlerinin öznenin kendisini inşa etmesini ve uzlaşma olanaklarını olumsuz etkilediği iddia etmektedir. Bu anlayışlara karşı olarak öznenin ortak akıl, özgürlük, çeşitlilik aracılığı ile iletişimsel eylem arayışını ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Böylelikle kamusal alandaki, etkilenim potansiyelini açığa çıkararak, yaşam dünyasını ele geçiren dar görüşlü popülizmi tahtından indirmek istemektedir. Buradaki temel amaç, iletişim üzerinden yaşam dünyasını “sistemin” dışında konumlandırma çabasıdır. Böylelikle, ben ve öteki ilişkisi manipüle ve zorlamaların dışında, ortak uzlaşma biçiminde dizayn edilebilecektir. Habermas'ın, iletişim araçlarının sınırlı olduğu bir dönemde bu teoriyi ortaya koyması, ötekinin içsel rasyonalite üzerinden ortak bir anlaşma zemininde uzlaşma şansını savunmasını sağlamıştır. Ancak bu noktadaki problem, iletişimsel eylemin öteki ile kurulması, post-endüstriyel, dijital ağın belirleyici ve de ön plana çıktığı çağımızda olanaklı olabilir mi?

Çağımızda yankı odaları, filtre balonları içerisinde, ötekini dinlemek, ötekinin sesini duymak zorlaşırken ötekiye ulaşma ihtiyacı da ortadan kalkmaktadır... Bununla birlikte dijitalleşme döneminde, içkin belirli bir rasyonelleşme şansı yakalamak, ortak bir tartışma zemini bulmak çok zordur. Bu zeminin kaybolmasının temelinde iletişimsel eylemin yakalayabileceğinden daha fazla enformasyon üretilmesi problemi vardır. Hart ve Negri'ye göre, post-endüstriyel ekonominin yarattığı enformatikleşmeyle iletişim üzerinden egemenlik yaratılmış, Stiegler'e göre yaşam bilgisinin proleterleşmesi üzerinden iletişimsel eylemin kolonileştirici etkisi oluşmuş, nihayetinde Chul Han'a göre de bu enformasyon bombardımanı içerisinde ötekinin silikleşmesiyle iletişim kavramının anlamı da ortadan kalkmıştır. İletişimin olmadığı aynılık toplumunda, Habermas'ın daha önce ele aldığı dramaturjik eylem kavramı ortaya çıkabilir. Yani ötekinin olmadığı kimlik, karakter ve iletişimsel eylem ortadan kalktıysa ya da çarpıtıldıysa, izleyicilerin olduğu gösteri toplumu anlamlı hale gelmektedir.

Bu çalışmadaki amacımız, öncelikle geniş enformasyon ağının acımasız rutin ve edilginlik iğnelerinin ötekinin yokluğunda nasıl iletişimsel eylemi yok ettiğini açıklamaya odaklanmaktır. Daha sonra enformasyon salgını içerisinde ötekiler silikleşirken, öznelere kendilerini ölümüne tüketmelerinin sonuçlarını tartışmaya çalışmaktır. Nihayetinde, söylemsel rasyonalitenin yerine teknik, psikolojik enformasyon araçları olgusalıktan uzak olan öznelere inşa ederlerken, ortak dünya arayışının ortadan kalkıp kalkmayacağını ele almaktır.

Anahtar Kelimeler: Enformasyon, iletişimsel eylem, öteki, yaşam dünyası

* Dr. Öğr. Üyesi; , Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Felsefe Bölümü
e-posta: maktay@cumhuriyet.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6103-5598

HONNETH'İN TANINMA TEORİSİ VE GÜNCEL SOSYALİZM ANLAYIŞI

Çağan BİR*

Özet: Bu çalışma Honneth'in tanınma ve sosyalizm anlayışlarının bağlantısını ele almaktadır. Honneth, sosyalist ideolojinin doğuşundan itibaren etikle gerilimli ilişkisine dair eleştirel bir yaklaşım geliştirmiştir. Ona göre sosyalizm bugün bir alternatif olma özelliğini yitirmiştir. Sosyalizmin teorik ön kabullerinin temelden sorgulanması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre bu ön kabuller sanayi devrimi dönemine aittir ve artık terk edilmeleri gerektiği anlaşılmıştır. Üç yanlış ön kabul; ekonomi, özgürlük için temel zemin olarak görülmüştür, muhalif toplumsal kesimin çıkarları verili sayılmıştır ve son olarak tarihsel ilerlemenin zorunluluğunu öngören bir tarih felsefesine dayanılmıştır. Honneth'e göre sosyalizm, tarihsel determinist ve ilerlemeye dayanan bir yasaya değil ama deneysel süreçlere bağlıdır. Ekonominin merkezi konumu, adil dağıtım ve planlamanın önemsenmesi, normatif etik ilkeleri önemsizleştirmiştir. Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik mottosunun gerçekleşmemesi ve burjuva toplumunda birbiriyle çelişen bir hale gelmesi sonucu, sosyalist ideoloji toplumsal özgürlük kavramıyla üç kavram arasında birbirini tamamlayan bir anlayış ortaya koymuştur. Fakat bu kavram sadece iktisat temelli düşünüldüğü için yanlışlığa düşülmüştür. Bu durum insanlar arası tanınma ilişkilerinin tek boyutlu kavranmasını getirmektedir. Üretim anlamında kendini gerçekleştirme olarak düşünüldüğü zaman emek süreci dışındaki tanınma boyutları önemsizleştirilmiş ya da üretime bağlanmış ve ahlaki çatışma boyutu daraltılmış olmaktadır. Örneğin Marx'ın çoğu yapıtında işçilerin sosyal mücadelesi tanınmanın sosyal koşulları uğruna değil maddi çıkarlar (sınıfların nesnel ekonomik çıkarlarının çelişkisi) uğrunadır. Ahlaki çatışma değil, yapısal olarak koşullanmış çıkar çatışmasıdır. Halbuki sınıf çatışmasını ahlaki olarak güdülenen tanınmanın farklı boyutlarının olduğu bir çatışma olarak görmek gerekmektedir. Üretim ilişkilerinin değişimi değil, kişisel ilişkilerde ve siyasi katılım imkanlarının, özgürlüklerin genişletilmesinin ahlaki savunuculuğu, bugünün çatışma bilincine daha uygun düşecektir. Revize edilmiş sosyalizm toplumsal bağımlılık ve dışlamaları aşma amacındadır. İnsanların birbirleri için eyleyebilecekleri kurumsal koşullar gerekir. Ekonomik yabancılaşmayı aşmak yetmez, kişisel ve demokratik irade oluşumunda baskı, nüfuz, zorlama ortadan kalkmalıdır. Ayrımcılıkların ve tahakkümlerin tüm yurttaşlarca demokratik kamuoyunda iletişim yoluyla aşılması sağlanmalıdır. Ekonomik alan kadar siyasi irade oluşumu ve kişisel ilişkiler alanını hem kendi özerklikleri hem de organik bütünlükleri içinde düşünmek gerekir. Sevgi ve toplumsal özgürlük yani dayanışma bu alanlarda devreye sokulmalıdır. Tanınma üzerine mücadelede gerçekleşmesi gereken, tanınmanın içeriğini oluşturan üç biçim vardır: sevgi, hukuki tanınma ve dayanışma. Bu deneyimler sırasıyla özgüven, özsaygı ve öz değer olanağı içerirler. Tanınma uğruna mücadele insanın toplumsallığının temelidir. Honneth'in sosyalizm anlayışı da toplumun gerçek anlamıyla toplumsal olmasıdır. Bireylerin duygusal yakınlığı, ekonomik bağımsızlık ve siyasi demokratik irade oluşurken diğer insanların desteğine güvenmesiyle olanaklıdır. Tanınma uğruna mücadele toplumda etik anlamda gelişimi sağlamaktadır. Honneth'in güncel sosyalizm anlayışı da normatif etik bir temellendirme peşindedir. Bu ise diğerlerinden onay görmek ve bütünüleyici eylemler yoluyla tahakkümsüz olarak gerçekleşecek bir sosyalizmdir.

* Dr.; Bağımsız araştırmacı
e-posta: caganbir@yahoo.com.tr
ORCID: 0000-0002-1525-456X

Sosyalizmi, özgürlüğü dayanışmayla birlikte ve karşılıklı tanınma içinde gerçekleştirilebilir olarak düşünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tanınma, etik, sınıf, çatışma, sosyalizm

WALTER BENJAMİN'DE BELLEK VE SİYASETİN ORTAK SORUSU

Serhat Celal BİRDAL*

Özet: Eleştirel Teorinin, 20. Yüzyılın ilk yarısındaki ortaya çıkış evresinde, düşünme tarzı gereği derli toplu bir siyaset teorisi formüle etmeye en uzak, ama dolaylı patikalar üzerinden radikal sol siyasal gelenek, deneyim ve pratik üzerine belki de en çok kafa yormuş ve en fazla ilham kaynağı olmuş temsilcilerinin başında Walter Benjamin'in geldiği söylenebilir. Sözelimi Benjamin'in Tarih Kavramı Üzerine' de ve diğer yazı ve fragmanlarında geliştirdiği tarih üzerine tezleri, sadece çizgisel, kronolojik ve homojen bir zaman anlatısına dayalı ve galip gelenin gözünden anlatılan ilerlemeci bir tarihçiliğin tarih ve zaman kavrayışına karşı ezilenler için mesiyenik bir potansiyelle donanmış yeni bir tarih ve zamansallık fikri önermekle kalmaz, bu potansiyelin ve fikrin üzerinde nasıl yeni bir siyaset anlayışının inşa edilebileceğinin tasvirini de sunar. Bu anlayışta siyasal eylem ve deneyim, zamanın kronolojisini bozan yoğunlaşmış bir "şimdiki-zamanda" [*jetztzeit*], salt tarihi sonlandıracak mesiyenik bir geleceğe değil aynı zamanda kapanmayan bir geçmişe de yönelir. Benjamin için siyasal eylem, geçmişin yeniden açılması ya da "kurtarılması" fikrine de sıkı sıkıya bağlıdır. Siyasal eylemci için geçmişin kurtarılması, basitçe ona bir nostalji ve romantizm kaynağı olarak sığınmak ya da onu ders alınacak bir olaylar-olgular silsilesi olarak bugüne çağırarak değil, yoğunlaşmış bir şimdinin aciliyeti içinde, "tehlike anında birden parlayıveren anıyı ele geçirmek" biçiminde gerçekleşir; zira Benjamin için "geçmiş imgesi, onda kendini amaçlamış olarak bulmayan her bugünle birlikte, yitip gitme tehdidi taşır". Mademki "tehlike anında" geçmişin ilham verici parıltılarını yakalayabilmek, onu bir "kayıp zaman" olmaktan kurtarıp o an mevcut olan bir imgeye dönüştürebilmek siyasal eylemin görevlerinden biridir, o halde Benjamin için özgürleştirici bir siyasal pratik ve deneyimin aynı zamanda bir bellek çalışması olarak da kurgulandığını söyleyebiliriz. Bu sunuşta, Benjamin'in, güncelin şimdinden ayırt etmek için önerdiği "şimdiki-zaman" kavramı ve Yahudi mesiyenizmi üzerinden, siyasal eylem için yeni bir zamansallık fikrinin sınır işaretlerini sunmakla kalmadığını, aynı zamanda yeni bir siyasal bellek kuramının ilk temalarını da sunduğunu önereceğiz. Benjamin'le birlikte, siyasal eylemin tam ortasında tetiklenen hatırlama çabasının, siyasal bağlamda, geçmişin ehlileştirilmiş görüntülerinin mevcut bir konumu haklılaştırmak için alıntılanmasına dair araçsal bir faaliyet ya da edilginleştirici bir nostaljinin regresif tutumunun tezahürü olmaktan sıyrılabilip, şimdi ve burada aktif bir deneyimleme ve öğrenme sürecine evrilebileceği ve sahici bir politik faaliyetin dinamiklerinden biri olan arzu ile buluşabilme potansiyelini üstlenebildiğini vurgulayacağız. Benjamin'de ezilenlerin özgürleşme siyaseti ile geçmişin hatırlanması çabasının ortak bir arzu problematiğini paylaştığını, bu problematiğin merkezinde de, Proust'un *Kayıp Zamanın İzinde*'sindeki hatırlama çabasını kavramaya çalışan ve Benjamin'in alıntuladığı bir Proust yorumcusunun sunduğu yanıtta olduğu gibi, bir "mutluluk çabası" ya da "mutluluk diyalektiğinin" yer aldığını ortaya koyacağız.

Anahtar Kelimeler: Eleştirel teori, Walter Benjamin, şimdiki-zaman, bellek, arzu, Proust, mutluluk arayışı

* Dr. Öğr. Üyesi; Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
e-posta: serhatcelalbirdal@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2653-5313

JÜRGEN HABERMAS: TANINMA SORUNU VE SÖYLEM KURAMININ AHLAKİ BAKIŞ AÇISI

Seyit COŞKUN*

Özet: Bu bildiri, Eleştirel Teori düşünce geleneğinin son temsilcilerinden biri olan Habermas'ın, öncelikle modern öznellik ve bireysellik anlayışına karşı iletişimsel eylem kuramı ve söylem etiği temelinde geliştirdiği öznellik ve bireysellik anlayışı ve bunun yansımaları üzerinde durulacaktır. Habermas, özellikle Hegel'i iletişimsel eylem kuramı temelinde yorumlayarak, kendi öznellik ve bireysellik anlayışını oluşturur. Hegel'in Ben ya da *egonun* kuruluşunu, bireysel Ben'in kendi üzerine refleksiyonla (*ego cogito*), yani Ben'in kendi başkası olarak kendisiyle değil de, Ben'in bir başkası olarak bir diğer Ben ile etkileşimde olduğu, Ben ve Başkasının tanınma sürecinden hareketle kavradığı görülür. Bunu Habermas'ın "İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim" kitabında görebiliriz. Bilinç felsefesinden iletişim felsefesine geçişte Habermas, Hegel'in Jena'daki sistem-tasarısında, nesnel Tin kavramını dil, çalışma ve etkileşim temelinde sağlanan tanınma aracıyla açıklamasını önemli görür. Ancak Habermas, diğer yandan geleneksel olarak sürdürülen ve bireysel yaşam biçimlerinde somutlaştırılan Hegelci etik-yaşamı (*Sittlichkeit*), kendi söylem etiğinin ahlaki bakış açısının karşısına koyar. Böylelikle Habermas etik-yaşamdan ahlaklılığa (*Moralität*), dolayısıyla Hegel'den Kant'a dönüş yaparak, kendi "ahlaki etik" (*moralische Ethik*) anlayışını temellendirir. Aslında Habermas bir anlamda, Kant'ın kategorik imperatifinin *noumenale* Ben'ini, söylem etiğinin öznelarası modeline göre yeniden konumlandırarak ahlaki etik anlayışını oluşturur. Bu dönüşümün anlamı ve ahlaki etik anlayışı üzerinde durulduktan sonra, bu anlayıştan hareketle tanınma sorunu ele alınacak ve gerçek anlamda kişi olarak tanınmanın anlamı sorgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: İletişimsel eylem, iletişimsel rasyonellik, söylem etiği, öznelarasılık, etik-yaşam, ahlaklılık, ahlaki etik

* Doç. Dr.; Ankara Üniversitesi, Felsefe Bölümü
e-posta: scoskun@ankara.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2491-7046

LEVİNAS'TA MERHAMETSİZ ADALETİN BİÇİMSİZLİĞİ

Cevriye DEMİR GÜNEŞ*

Özet: Levinas, Batı felsefe geleneğine egemen olan etik dışı şiddet, kötülük ve adaletsizliğin, ontolojik düşünüşün ana hattını oluşturan ve birer tahakküm aracı olarak nitelendirilen Aynılık ve Bütünlük fikrinin Başka'ya ve Başkası'na yaşam hakkı tanımayan kaynakları aracılığıyla gerçekleştirildiğini ileri sürer. Levinas'ın kuramında, ontoloji ve etik arasındaki çatışmalı ilişki ve ontolojinin değil de etiğin proto philosophia olduğu savunusu, ontolojik, etik ve politik tüm tartışmaların merkezinde yer alır. Bu düzlemde açığa çıkan adalet tartışması da kökenini, ontolojik ve etik karşıtlığın tartışmalı zemininde bulur. Adalet talebi ise ilkin, Ben ile Başkası arasındaki tekil etik ilişkideki yüz'ün etik görünümüne, sonra da etik ilişkiyi kesintiye uğratan Üçüncülerin (Ötekilerin) toplumsal yaşamdaki simetrik hak talebine yerleşir. Adalet fikriyle birlikte düşünmeye alıştığımız özgürlük fikriyse Aynılık fikrinin Başka ve Başkası'nı yok etme gücünü barındırdığından Levinasçı asimetrik etik ilişkiden dışlanır ve hiçbir zaman etik ilişkinin koşulu olarak beliremez. Etik ilişkide yüz yüze olmayı, varlıktaki çıkarına karşı ilgisiz kalmayı ve Başkası için olma'yı ilke edinen etik ben'in karşısına, tekil ilişkideki yüz yüzeliği, asimetriyi bozan ve toplumsal ilişkide karşılıklılığı talep eden Üçüncü şahıs çıkar. İşte o andan itibaren sevgi, merhamet ve bağışlama olarak düşünülen adalet, kutsi etik anlamından uzaklaşmaya, biçimsizleşmeye ve politik bir forma bürünmeye başlar. Üçüncü taraf her ne kadar etik ilişkiye sonradan dâhil olmuş gibi görünse de aslında hep orada, yani etik ben'in yakını olan Başkası'nın yüzünde ikamet etmektedir. Levinas'ta karşılaştırılabilir olanla ilişki kipindeki politika alanında karşımıza çıkan adalet, etik Ben'in Başkası karşısındaki sonsuz sorumluluğuna sınır getirmekte ve Üçüncülerin hak ve özgürlüklerini korumak adına politik yaşamda ontolojik düzlemin kurallarına öncelik vermektedir. Filozofun Başkası ve Holokost fikri etrafında şekillenen siyaset ve adalet kuramı, politik alana ait normların başına buyruk bırakılamayacağı ve etik düzleme ait olan sonsuz aşk, sevgi ve merhametle şekillenmesi gerektiği, böylelikle insanlar arası normları yeniden inşa etmeyi sağlayacağı çağrısıyla görünür hale gelir. Bildiride, Levinas'ın adalet olmaksızın merhamet olanaksızdır ve merhamet olmaksızın da adalet biçimsizleşir sözünden hareketle, önce adaletin hem etik hem de politik alandaki ikili görünümü izah edilecek, sonra da filozofun etik ve politika birlikteliğiyle şekillendirdiği merhametle sarmalanmış adalet çağrısının, çağımızın toplumsal ve politik meselelerini irdelemede ve çözüm üretmede işlevsel olup olmadığı tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Levinas, etik, başkası, üçüncü taraf, adalet, politika

* Doç, Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Felsefe Bölümü
e-posta: cevriye.demir@hbv.edu.tr
ORCID: 0000-0002-6539-0527

SOSYAL PATOLOJİLERİN TANINMA TEORİSİNE DAYALI TEŞHİSİ

Elif DÜZGÜN*

Özet: Son yıllarda toplum içerisinde birlikte başarılı olmayı ve bireyin kendini gerçekleştirmesini tehlikeye atan ya da imkânsız kılan sosyal şikayetler, sosyal felsefe araştırmalarının, özellikle de Frankfurt Okulu eleştirel teorisinin merkezinde yer alır. Eleştirel teori düşünürlerinden Axel Honneth, sosyal şikayetlerin, toplum içerisinde “ideal” görülenden sapma sonucunda ortaya çıktığını belirtir ve onları “sosyal patoloji” olarak adlandırır (Honneth, 2017). Buna göre bir toplum başarılı bir birlikteliği ve bireyin kendini gerçekleştirmesini garanti edemediğinde “hasta”dır.

Honneth, bireylerin kendini toplum içerisinde gerçekleştirmesini ve başarılı bir kimlik oluşumunu doğru ya da yeterli tanınma ilişkilerine bağlar. Ona göre başkaları tarafından başarılı bir şekilde tanınmak, bireyin “iyi bir yaşam” gerçekleştirmesi için gerekli koşuldur ve bir toplum farklı tanınma biçimlerine izin verdiği, bunları kolaylaştırdığı veya somutlaştırdığı ölçüde sağlıklıdır (Honneth,2021). Dolayısıyla, tanınmanın çeşitli şekillerindeki yanlış kurulum, onun patolojik bir hal almasına yol açar. Sosyal bağların ve benlik ilişkilerinin zarar görmesine ya da yok olmasına neden olan şey, kimlik iddialarının ihlalidir. Bu da bize tanınmanın, idealin gerisinde kalan toplumsal yanlışları ve patolojileri analiz etmek için temel bir normatif kriter olduğunu gösterir. Bu sebeple, sosyal patolojileri teşhis edebilmenin en iyi yollarından biri öznelarası tanınma ilişkilerine odaklanmaktır.

Bu çalışma, sosyal patolojik gelişmeler ile tanınma ilişkilerindeki eksiklikler arasında bir bağlantı olduğunu iddia ederek, tanınmanın sosyal patolojik durumlara yol açan temel nedenlerden biri olduğunu göstermeyi hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda, ilk aşama olarak sosyal patolojinin bu çalışmadaki anlamını açıklığa kavuşturabilmek adına literatürdeki farklı tanımları üzerine odaklanılmıştır. İkinci aşama olarak, sosyal felsefede tartışılan tanınma teorisinin çeşitli yanları incelenmiştir. Ardından, tanınmanın eksikliği, yanlışlığı veya reddi ile ortaya çıkan şikayetlerin patoloji olarak adlandırılmasının gerekçeleri üzerinde durulmuştur. Bir sonraki aşama olarak, çalışmanın iddiasını da güçlendirebilmek adına Honneth’in Hegel’den esinlenerek geliştirdiği tanınma teorisi ele alınmış ve tanınmanın üç farklı alanında -sevgi, hukuk, toplumsal saygınlık- yaşanan eksikliklerin ya da hataların ortaya çıkardığı patolojik durumlar incelenmiştir. Son adımda ise sosyal felsefe içerisinde söyleşme, yabancılaşma, görünmezlik, ideolojik tanınma dahil ideolojik toplumsal pratikler, dağıtıcı adaletsizlik, sosyal eşitsizlik, ekonomik sömürü ve rasyonalite bozuklukları gibi sosyal patoloji olmaya aday olarak gösterilen sosyal şikayetlerin tanınma teorisine dayanan arka planı eleştirel bir gözle incelenerek, bunların ne ölçüde tanınma patolojileri olup olmadığı tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal patoloji, tanınma, tanınma patolojisi, eleştirel teori, Axel Honneth

* Öğretim Görevlisi; Erzurum Teknik Üniversitesi, Felsefe Bölümü
Doktora Öğrencisi; Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sistemik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı
e-posta: elif.duzgun@erzurum.edu.tr
ORCID: 0000-0003-1444-5660

Kaynakça:

Honneth, A. (2017). Pathologien des Sozialen. Tradition und Aktualität der Sozialphilosophie, A. Honneth içinde, *Das Andere der Gerechtigkeit. Aufsätze zur praktischen Philosophie* (s. 11-70). Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Honneth, A. (2021). *Kampf um Anerkennung. Zur moralischen Grammatik sozialer Konflikte*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.

ADORNO'NUN İKİLİKLERİ VEYA UZLAŞILAMAMIŞ SİYASİ PATİKALAR

Bora ERDAĞI*

Özet: Frankfurt Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nün (Okul) kuruluşunda Marksizm etkin bir eleştirel tutum olarak benimsenir fakat bu tutum giderek etkisini yitirir. Özellikle Okulun filozoflarından Adorno'nun güncelle kurduğu ilişkilerde söz konusu tarihsel etkisizleşme/dönüşüm farklılaşması takip edilebilir. Okulun kurulduğu tarihlerde etkin olan düşünürler Bloch, Korsch ve Lukacs tarzı Hegelci Marksizmlerin temsilcileridir. Bu Marksistler hem Paris Komününden Sovyet Devrimine uzanan bir tarihsel hatta siyasi pratiğin toplumsal boyutlarını ortaya koyarlar hem de bu tarihsel hattın nasıl bir dönüşüm/devrim fikri ile özgürlüğün gerçekleştirilmesine yol açabileceğini tartışırlar. Fakat kısa sürede Hegelci Marksizmin siyasi vaatleri yirminci yüzyılın ilk yarısına sıkışmış "aşırılıklar çağı"nın yıkımları içinde -deyim yerindeyse- albenisini yitirir ya da eleştirel gücünü koruyamaz. Dolayısıyla Okulun üyelerinin bir kısmının ve Adorno'nun tutum değişikliği de buradan filizlenir.

Bu sunumun amacı yukarıdaki genel kabulün doğruluğunu ya da yanlışlığını tartışmak değildir. Burada bu genel kabul olduğu benimsenecektir. Aslan yapılacak olan siyasetin ve Adorno'nun pratik felsefe ve güncellik bağlamında neden dönüşmek zorunda kaldığını hatırla(t)maktır. Bir başka ifade ile siyasi vaadin programatik kavranışının sorunlarına değinmek, gündelik siyasi basıncın gerçekliğinden doğan ikiliklerle baş etmenin neden önemli olduğunu düşünmek, Adorno'nun toplumsal ve kültürel patikalara dalıp siyasi eleştiriler kurmaya çalışmasının güncel bir anlamının olup olmadığını sorgulamaktır.

Anahtar Kelimeler: Adorno, siyasi patikalar, uzlaşmazlıklar, ikilikler, pratik felsefe ve güncellik.

* Doç. Dr.; Kocaeli Üniversitesi, Felsefe Bölümü
e-posta: berdagiberdagi@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8848-7962

ADORNO VE HEIDEGGER: OTANTİSİTE TARTIŞMASI

İtir GÜNEŞ*

Özet: Theodor Adorno, Otantisite Jargonu: Alman İdeolojisi Üzerine (Jargon der Eigentlichkeit: Zur deutschen Ideologie) adlı eserinde genel olarak Alman varoluşçuluğuna ve özelde Martin Heidegger'in Varlık ve Zaman (Sein und Zeit)'daki Dasein analizine Marxist-Hegeli bir perspektiften ciddi eleştiriler yöneltmiştir. Bu makalenin amacı, Adorno'nun Heidegger felsefesine getirdiği eleştirileri tartışarak, Heidegger felsefesinin bu eleştirilere önerebileceği olumlu ve olumsuz yanıtları irdelemektir.

Her ne kadar Heidegger'in tarihselliği merkeze alan bir felsefe geliştirdiği düşünülse de, Adorno'ya göre bu girişimin felsefi yönden başarılı olduğu söylenemez. Zira Heidegger'in Dasein'in kendisini içinde bulduğu kaygı durumuna tarihsellikten uzak bir betimleme sunması ve kapitalist sistemin ortaya çıkardığı toplumsal ilişkilerin bir sonucu olan anlamsızlık ve yabancılaşma deneyimini analiz ederken, bunun ideolojik arka planını göz ardı etmesi Adorno nezdinde aslında ideolojik bir tavra dayanmaktadır. Her ne kadar Heidegger otantisite kavramını nötr bir anlamda kullandığını öne sürse de, bu ve benzer kelimeleri muğlaklaştırarak, tahakküm ilişkilerini adeta mistikleştirmektedir. Adorno ayrıca, Heideggerci otantisite kavramının iyi yaşama dair herhangi bir öğretisi, yön veya ilkeye işaret etmekten uzak durması nedeniyle, belli yaşam biçimlerini bireylerin gözünde adeta cazip kılmaktan kurtulamayacağı kanaatinde dir.

Adorno'nun bu ve benzer eleştirileri bizi Heidegger ve Marx felsefelerini bir araya getirerek –bu filozoflardan birini veya diğerini ideolojik kaygılarla göz ardı etmek veya hafife almaksızın– düşünmeye sevk edebilir. Bu amaçla makale, Heideggerci otantisite kavramının Dasein'in ontolojik bir yapısal unsuruna işaret ederken, Dasein'in zaten kaçınılmaz olarak bir dünya-içinde-varoluş halinde olduğuna ve içinde bulunduğu sosyal ve politik ontik durumu kavrayabilmesini mümkün kılan bir anlayış modunun önünü açabileceğine dikkat çekmektedir. Otantisite kavramı belli değer ve ilkeleri açıkça savunmuyor gibi görünse dahi, otantik varoluşun Dasein'in gerçek anlamda etik bir fail olabilmesinin ön koşulu olduğu düşünülebilir. Zira otantisite, değer ve ilkeleri reddetmekten veya bunlara karşı kayıtsız kalmaktansa, değer ve ilkelerin hermeneutik bir devinimle yeniden yorumlanmasını gerektirecektir.

Anahtar Kelimeler: Heidegger, Adorno, otantisite, varoluşçuluk, ontoloji

* Dr. Öğr. Üyesi; Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Felsefe Bölümü
e-posta: igunes@aybu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-2422-3498

KAVRAM KARMAŞASI ÜZERİNE BİR ELEŞTİRİ: EVRENSELLİK, KOZMOPOLİTANİZM, KÜRESELLEŞME

Elif Dilan KARA*

Özet: Felsefe, sosyoloji, siyaset bilimi gibi sosyal alanlar kavramlar ile çalışan bir alandır. Kavramların içeriklerini doğru bilmek, doğru bir yolda devam edebilmek için önemlidir. Öyle ki günümüzde devam eden ve sonu gelmeyen tartışmaların birçoğu, kavramların doğru bir şekilde bilinmemesinden kaynaklanır. Başka bir ifadeyle bir kavramdan herkes kendisine göre bir şeyler anlamaya başladığında ucu bucağı olmayan kısır döngüye girilen tartışmaların içine çekilmek kaçınılmaz hale gelir. Zira farklı insanların aynı kavramı farklı anlamlarda kullanması günümüzde farklı tipleriyle sıkça karşılaştığımız safsataların, son derece mantıklı birer iddia haline bürünmesine ve onların her birinin birer “safsata” olduğunu göremememize neden olur.

Günümüzde birbirinin yerine kullanılabilen, bu nedenle de bu tip tartışmalara yol açan üç kavram olarak karşımız çıkar evrensellik, kozmopolitizm ve küreselleşme. İlk etapta birbirine çok yakın anlamlarda olduğu düşünülebilen bu kavramlara daha derinlikli bir şekilde bakıldığında birbirinden farklı anlamlara sahip olduğu görülebilir. Bu anlam farklılığı, aynı zamanda bir anlayış farklılığına da işaret etmektedir. Immanuel Kant’ın 18. yüzyılda ortaya attığı bir kavram olarak ortaya attığı kozmopolitizm, modern dönem içinde bir anlama kavuşmuştur. Benzer bir şekilde bugün üzerine binlerce yazı yazılan küreselleşme de yine anlamını modern dünyada bulur. Buna karşılık olarak evrensellik ise daha eski bir geçmişe sahiptir. Başka bir ifadeyle evrensel olana dair tartışmalar Eski Çağa kadar uzanırken, kozmopolit olan ya da küresel olanın geçmişi bu derece geriye götürülemez. Bu farklılık sadece basit bir dönem farklılığından ibaret olarak kabul edilmemelidir. Bu, aynı zamanda bu kavramların ortaya konuşundaki insan anlayışlarındaki farklılığa da işaret eder. Modern dönemi yansıtan kozmopolit ve küresel, bireyci, her şeyin merkezinde bulunan birey olarak insana işaret ederken: evrensel olan insandan ziyade insanın sadece içinde yaşadığı bir canlı olduğu bütün evrene işaret etmektedir. Başka bir ifadeyle kozmopolit ve küresel olanda insan odak noktasındayken, evrensel olanda odak evrenin kendisidir. Tam da bu farklılık nedeniyle bugün küreselleşme ve kozmopolitizmden söz ederken bunları evrensel olarak ele almak, bu büyük farklılığı göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Bu farkı göz ardı etmekse modernliğe ve modernliğin kavramları olan kozmopolitizm ve küreselleşmeye yöneltilen eleştirilerin evrenselliğe ve aynı zamanda evrensel olan her şeye yöneltilmesiyle sonuçlanmaktadır - örneğin evrensel olan insan haklarına post-modern dönemde bazı kesimlerin, insanları aynılaştırdığı gerekçesiyle karşı çıkması gibi.

Anahtar Kelimeler: Evrensellik, kozmopolitizm, küreselleşme, ekümenizm, insan

* Araş. Gör. Dr.; Maltepe Üniversitesi, Felsefe Bölümü
e-posta: elifdilankara@maltepe.edu.tr
ORCID: 0000-0003-3789-4231

SAVAŞLA DÖNÜŞEN FİLOZOFLAR

Ramazan Atıl KARABEY*

Özet: Filozofların yaşamın tüm hengâme ve çatışkılarından uzak; günlerini düşünce ve hayal âleminde geçiren kişiler oldukları yönündeki yaygın kanı, büyük bir yanılısamadan ibarettir. Birçok filozof gündelik yaşamın en ağır koşullarıyla boğuşmanın yanı sıra, en çarpıcı sosyal gerçeklik olan savaş olgusuyla da yüz yüze gelmiştir. Yoğun beden emeğinin yanı sıra tarifi çoğu zaman imkânsız oranda zihinsel yükleri de beraberinde getiren savaşın, kendisiyle yüzleşen filozofların gündelik yaşamlarında olduğu kadar düşünce dünyalarında da büyük bir dönüşme yol açtığı görülmektedir. Hatta kimi örneklerde savaş, askerlik hizmetinde etkin rol oynayan filozofların kimi yeti ve alışkanlar kazanmasına temel oluşturarak yalnızca filozofların kuramsal çerçevelerini değil, felsefi tutum, yöntem ve kavrayışlarında da birtakım değişikliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sokrates bu örneklerden biridir. Bizzat görev aldığı Peloponez Savaşı, Sokrates'in filozof-asker portresini sergilediği süreç olarak karşımıza çıkmaktadır, Söz konusu süreçte, savaştan arta kalan zamanları uzun süren derin düşünüm süreçleriyle değerlendiren Sokrates'in, kanlı çarpışmalarda savaşın gereklerini yerine getirdiği, cesaret ve yiğitlik timsali olduğu aktarılmaktadır. Yine aynı savaşta kendi canını tehlikeye atarak, ilerleyen yıllarda Atina askeri gücünün başına geçerek general rütbesine yükselecek Alkibiades'i kurtardığı da bilinmektedir. Bunlar ve daha nice savaş yaşantısı, Sokrates'in yaşamında birer anı olmanın ötesine geçmiş; filozofun felsefi tutumunun ayrılmaz parçası hâline gelmiştir. Öyle ki, ünlü Savunma'sında nasıl ki savaş esnasında komutanlarının kendisini Potidaea, Amphipolis ve Delium'da yerleştirdikleri mevzileri ölüm korkusuyla terk etmediyse felsefi görevini yerine getirdiği mevzi olan Atina'yı da aynı şekilde terk etmeyeceğini dile getirmiştir.

Platon'dan Descartes'a kadar savaş meydanı görmüş daha pek çok filozof sayılabilecek olsa da insanlık tarihinin en büyük iki savaşında görev almış iki filozof çalışma konumuz dahilinde özellikle dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki, I. Dünya Savaşı esnasında Avusturya-Macaristan ordusunda görev yapmış Ludwig Wittgenstein'dır. Mühendis sınıfı olmasına karşın kendi isteği üzerine ön saflarda da görevlendirilen Wittgenstein'ın "resim kuramı" olarak bilinen kuramını oluşturmasında karargâhta şahit olduğu harekât planlarının etkili olduğu öne sürülmektedir. II. Dünya Savaşı'nda İngiliz ordusunun istihbarat biriminde Martians adlı ekibe liderlik ederek Normandiya Çıkarması'nın Müttefikler'in lehine, tahminlerin çok altında bir kayıpla başarıya ulaşmasını sağlayan J.L. Austin'in ise sözedimleri kuramının çatısını oluşturup örneklerini sunma konusunda ordu deneyiminin etkili olduğu görülmektedir. Dahası, savaş öncesi münzevi bir karaktere, yalnız çalışma alışkanlığına sahip olan filozofun, savaş sonrasında grup çalışmasına yatkın hâle geldiği; orduda şahit olarak uyum sağladığı görev dağılımı ve miadlı iş takibi gibi örgütsel işleyişlerin filozofun akademik üretkenliği üzerinde hatırı sayılır bir etki yarattığı aktarılmaktadır.

* Araş. Gör.; Milli Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu, Beşeri ve Sosyal Bilimler Bölüm Başkanlığı
e-posta: rakarabey@kho.msu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-8672-7435

Bu bağlamda çalışmamız, savaşın Sokrates, Wittgenstein ve Austin gibi filozof-askerler üzerindeki etkilerini ve bu isimlerin felsefi düşünme alışkanlıklarının savaşlara yansımalarını konu edinecektir.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Felsefe, L. Wittgenstein, J. L. Austin, Sokrates

TÜRKİYE'DE GÖÇÜN TEORİSİNİ OLUŞTURMAK: GÖÇ İLE FELSEFİYİ İLİŞKİLENDİRME İHTİYACI ÜZERİNE BİR TARTIŞMA

Yücel KARADAŞ*

Özet: Son 15 yıldır Türkiye'nin siyasal gündemini, toplumsal bağlamını belirleyen belki de en temel durum, İlk başta Suriye İç Savaşı ile başlayan ve sonra bazı ülkelerdeki iç çatışmalarla ileri boyuta taşınan dış göçlerdir. Türkiye'deki toplumsal ve siyasal haritayı tümünden değiştirme potansiyeli olan bu göçlerin üzerine azımsanmayacak derecede araştırma vardır. Ancak süreç ile ilgili bir üst-bakış, bir teorik açıklama getirilemediği için bu sürecin anlamlandırılmasında ciddi problemler yaşanmaktadır. Çok nadir birkaç istisna dışında göç alanında yapılan ampirik çalışmaların büyük bir çoğunluğunun felsefi bir arka planı ve teorik bakışı yoktur.

Kanımızca bunun bazı sebepleri vardır. İlk olarak göç, genellikle Sosyal Hizmet ve Sosyal Çalışma gibi ampirik bölümlerin yoğun biçimde çalıştıkları, istihdam edildikleri bir alandır. Ayrıca göç çalışan akademisyenlerin tamamının ampirik sahada çalışmayı öncelik olarak gördükleri bir gerçektir. Dolayısıyla göç çalışan akademisyenler ve özellikle devlet kurumları veya STK'larda istihdam edilip göç araştırmaları yapan uzmanların sosyal teoriyle ve felsefeyle güçlü bağlarının olmadığı görülür. Göç araştırmasını anket veya derinlemesine mülakatla veri toplayıp verileri betimlemeye indirgedikleri söylenebilir. Teori ve felsefe olmadan anket veya derinlemesine mülakat yapmanın, veri analizinin geçerliliğinin azaldığı da bir gerçektir.

Bunun bir öteki sebebi, Türkiye'deki sosyal teorik bağlamı güçlü akademisyenlerin ve özellikle felsefecilerin göçe yönelik ilgisizliğidir. Türkiye'de akademik felsefenin içsel yapısından da etkilenen bu ilgisizlik, bu kadar önemli bir konunun felsefi çalışmanın dışında kalmasına vesile olmuştur.

Bu konudaki eksikliği çözümlenmenin yolu, göçe dair ampirik veriden sıfırdan teorik veya felsefi çıkarım yapmak değildir. Mevcut felsefe ve sosyal teori birikiminde göçün değişik bağlamlarının teorileştirilmesini sağlayacak fazlasıyla birikim vardır. Bunu sağlamanın en temel yolu, felsefecilerin göç çalışmasını teşvik etmek, belki de bir göç felsefesi alt alanını oluşturmaktır.

Anahtar Kelimeler: Göç, göç felsefesi, göç teorisi, ampirik araştırma, teorizizm

* Prof. Dr.; Gaziantep Üniversitesi, Felsefe Bölümü; Gaziantep Üniversitesi Göç Enstitüsü Müdür Yardımcısı
e-posta: yucelkaradas@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4035-480X

ELEŞTİREL USUN ARILIĞI VE YENİ İLETİŞİMSEL EYLEMLİLİK HALLERİ

Besim KARAKADILAR*

Özet: Günümüz koşullarında yeni bir mantık aracılığıyla yeni bir iletişimsel eylem kuramı geliştirmek birçok düşünürü umutsuz bir çaba olarak görünebilir. Ancak böyle görünmesinin nedeni bir takım kuramsal önyargılardan ibaretse ve söz konusu olan önyargılar kendi kendini temellendiremeyen bir kuramın parçaları olmaktan ileri gidememekteyse, iletişimsel eylem kuramında bir yenilik arayışının usa dayalı savunulabilirliğinin önünde gerçek anlamda herhangi bir engel yok demektir. O halde, yeni mantık yirminci yüzyıldan devralınan kuramsal mantık anlayışlarının önyargılarını bulmalı ve onları aşmalıdır. Eğer bu olanaklıysa bunun nasıl olanaklı olduğu kuramsal felsefede olduğu kadar kamusal felsefede de sorulması gereken temel sorulardan biridir.

Bilginin eleştirisinin ve bilgiyi üreten toplumun eleştirisinin kuramsal arka planını kavramsal açıdan çizgelemek istersek, bunu iki farklı biçimde ortaya koyabiliriz. Kuramsal düşüncenin kamusal dayanaklarını sorgulayarak, ya da kamusal eylemin kuramsal dayanaklarını sorgulayarak... Burada söz konusu olan dayanaklar varlıkbilimsel öndayanaklara kadar izleri sürülebilir şeyler olabilir. Bu anlamda, bilginin eleştirisi, bilginin ve haliyle de soruların öndayanaklarının eleştirisi olmakla kalmaz; aynı zamanda bir varlıkbilim eleştirisi olarak ortaya çıkar. Böylesi bir eleştirinin bir mantığı var mıdır? Var ise, buna bilginin (ya da soruların) mantığı denilebilir mi? Gündelik dilin mantıksızlığından matematiksel doğrulamalar arasında karşılaştırmaların yapıldığı doğa bilimlerinin dilinin mantığına değin, tüm felsefe soruları ortaya nasıl konmaları gerektiği tam olarak bulunduğu, karşımıza kuramsal fizik sorularına benzeyen biçimsel yapılarla çıkarlar. Söz konusu olan sorular gibi, yüksek düzeyde soyutluklar barındıran matematiksel gerçekler ile toplumsal gerçekler üzerine düşündüklerimiz arasında bütünleşik bir ortaklaşmanın nasıl sağlanmaya çalışılabileceği sorusu başlıkta eleştirel usun arılığıyla kast edilen yeni mantık anlayışının habercisidir. Bu bildiri de söz konusu olan yeni mantık anlayışının taslak aşamasında olan bir çizgelemesi sunulacaktır.

Öncelikle, mantık kurgulamaların araştırması olarak, kurgulamaların ve düşünce deneyleri yapmanın bilimi olarak anlaşılmalıdır. Mantıkta kurgulamanın çeşitlemeleri de kurgulamalar arası karşılaştırmalar yapılabilmesini sağlayan çokluk da sezgilerle, ya da eş deyişle, görülerle bağlantılı olarak ele alınmalıdır. Şöyle ki, özelleme anlamıyla görü, farklı her tür olanaklı bireyin özelliği bir doğrulamalar evreninde yürütülen mantığın temel öğelerinden biri olmalıdır.

Bilgi kavramıyla insan eylemi arasında var olan bütünsel bağlantı, önsel (*a priori*) bilginin ve görünümün bilgibilimdeki ve bilginin eleştirisindeki yerini anlama yollarımızı kolaylaştıran bir bulgusal ilişkisidir. Söz konusu olan varlığın bulgusalılığı dolaylı olarak edimselliğinden ileri gelir. Doğruluk kavramının anlamı da yeni bilginin ve yeni doğrulukların aranıp bulgulanışı da mantıkça aynı edimselliği içerir. Söz konusu olan içermenin bilgibilimde birincil bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Ancak iletişimsel eylem kuramında, doğruluk

* Dr.; Bağımsız araştırmacı
e-posta: bessumi@yahoo.com
ORCID: 0009-0005-9417-8217

kavramına ilişkin yapılan temel varsayımın dil ile gerçekliği birbirine bağlama gayretinde olan edimsel tutumun varlığının ötesinde bir temellendirmesi bulunmamaktadır. Oysa kuramsal anlamda asıl ihtiyaç duyulan şey edimsel tutumun içeriğindeki yönelimselliğin yönelimlerinin bile mantıkça anlamlı kılınmasıdır. Yeni mantık söz konusu olan temellendirmeyi yapabilme iddiasında olmalıdır. Bu da demek oluyor ki, yeni mantık aynı zamanda alternatifsiz bir bilgisel mantık olmalıdır. Bu anlamda burada bilginin eleştirisi bağlamında söz konusu edilen yeni iletişimsel eylem kuramının eski kuramda bilgilimsel anlamda gerçekleştirilemeyen şeyleri gerçekleştirmeye aday bir yaklaşıma ait olması gerektiği açıktır. O halde, izlemsel (stratejik) eylemlilik hallerinin iletişimsel eylemlilik hallerini nasıl olanaklı kılabileceği ve söz konusu olan olanaklılığın alternatifinin olup olamayacağı yeniden sorgulanmalıdır. Eğer ki farklı dünyalarda olanaklı olan eylemlilik halleri olanaklı olan tek bir dünyanın eylemlilik hallerine dönüşmeye başlarsa ve söz konusu olan dönüşüm kurgulamalar arası bir bağlamsal tamlık anlamında tamamlanır, bu aynı zamanda izlemsel eylemliliğin neden kaçınılmaz bir zorunluluk olduğunun da örtük bir kanıtı olacaktır. Yani kavramsal çizgilemelerin normatif çözümlerinin son aşaması, neyin doğru, neyin yanlış olduğunun ayırt edilmesi gerektiği anlamda ayırt edilebildiği yeni iletişimsel eylemlilik halleri olacaktır.

Anahtar kelimeler: İletişimsel eylem kuramı, mantık, bilginin eleştirisi, toplumun eleştirisi, izlemsel (stratejik) eylem

“TİN”DEN ÖZGÜRLÜĞE SANATIN DİYALEKTİĞİ

Ekin KAYA*

Özet: Bu çalışma, Adorno'nun modern sanata atfettiği 'tinselleşme' kavramına odaklanmaktadır ve mevcut toplumsal gerçeklikte, araçsal aklın baskısı altında sanatın tinselleşme sürecinin diyalektiğiyle özgürleşimi nasıl mümkün kıldığını açıklamaya çalışacaktır.

Frankfurt Okulu, Auschwitz olgusunun nasıl mümkün olduğunu veya bu olguyu meydana getiren tarihsel dinamiklerin neler olabileceğini sorguladığında tarihe bir 'süreç' olarak yaklaşmaktadırlar. Frankfurt Okulu, tarihsel süreci, insan ve doğa ilişkisi çerçevesinde açıklamaya çalışarak, onu insanın doğadan korkusu nedeniyle, ondan kopma süreci olarak ele almıştır. Fakat doğadan kopma, giderek doğaya hakim olma ve böylece ondan özgürleşme sürecidir. Doğadan özgürleşme süreci ise, öznelleşme sürecidir ve doğanın özneye tabi kılınması anlamına gelir. Fakat bu aynı zamanda insanın kendisini, kendi doğasını kurban etmesi, baskılamasını getirir. Çünkü doğaya hakimiyet, insanın çelişkilerden kurtulmuş bir birlik, bütünlük olan 'ben' olarak yaratımını da içermesini zorunlu kılar. Bu 'ben', doğaya hakim olmak için giderek bir araç olarak kavram'ı da kullanmaya başlayacaktır. Böylece özne kendisinden hareketle tanımlayıp düzenlediği gerçekliğe kavramsal, mantıksal bir düzlemde hareketle egemen olabilecektir. Mit'ten kurtuluş olan Aydınlanma'yla birlikte aklın kendisi mit'e dönüşmekte, gerçeklik akılsal kılınmaktadır. Frankfurt Okulu'nun buradaki özgünlüğü, doğanın baskılanma sürecinin yarattığı bu aklın, 'araçsal akıl' haline gelerek ve kapitalizmin 'yarar' kategorisiyle birleşerek, tüm toplumsal süreçlerde işleyen, insan ilişkilerini, yaşam biçimlerini de belirleyen bir öge haline gelişini göstermektedir. Bu ise, Frankfurt Okulu için öznelleşme olan özgürleşme sürecinin karşıtına, yani şeyleşmeye dönüştüğü bir diyalektiği gösterir.

Sanatın otonom hale geliş süreci de aynı öznelleşme, rasyonelleşme sürecinin bir parçasıdır. Sanatın, doğal güzelliği dışlayarak otonomisini elde etme süreci Adorno'ya göre, sanatın tinselleşme sürecidir. Sanatın doğal güzelliği dışlayarak ve baskılayarak otonomi elde etme süreci, doğanın baskılanma sürecinin sanattaki tekrarı olarak araçsal aklın izlerini taşımaktadır. Fakat sanatta bu rasyonelleşme, yani tinselleşme süreci, bir ve aynı süreç olarak aynı zamanda baskılanmışın geri tepmesi olarak bu salınımında gerçekleşen özgürleşimi içerir. Çünkü doğayı dışlayan sanatın varlığının kökeni bizzat doğal bir dürtü, yani mimesis'tir. Sanatın baskılanmışın geri tepme sürecini yaratan bu çelişkisi, sanat yapıtını araçsal akıldan kaynaklanan çelişkileri taşımakla birlikte aynı zamanda onu olumsuzlayan bir yapı haline getirir. Ona bu olumsuzluk niteliğini kazandıran şey, tinselleşme sürecinde sanat yapıtının açığa vurduğu 'tin'dir. Sanat yapıtında tin, belirlenimli olumsuzlamadır.

Sanat yapıtına içkin tanımlanamaz bir öge olarak tin, tanımlanamaz oluşu nedeniyle kavram altına getirilemeyen şeydir. Kavramsallaştırılamayan tin, tam da bu nedenle toplumsal gerçekliğe değil, doğaya ait olan bir formdur. Tin, kavramın baskısından kurtulma anlamında doğanın hatırlanması ve dolayısıyla bilincin özgürlüğünün deneyimidir.

Anahtar Kelimeler: Sanat, tinselleşme, tin, diyalektik, özgürlük

* Dr.; Bağımsız araştırmacı
e-posta: ekinky@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1126-4370

NOAM CHOMSKY AKTİVİZMİNDE BERTRAND RUSSELL ETKİSİ

Yurdagül KILINÇ*

Özet: Analitik felsefenin öncü isimlerinden Bertrand Russell, 1950 yılında Nobel Edebiyat Ödülüne layık görüldüğünde konuşmasını, siyaset teorilerinin psikolojiye yeterince yer vermemesinden kaynaklı problemlere ayırmıştı. Russell'a göre içinde bulunduğumuz krizleri anlamamızın ve çözümlenmemizin tek yolu hırs, rekabet, kibir ve güç sevgisi gibi insan arzularının siyasete yön verdiğini analiz etmektir. Başkalarına karşı nefret ve korkuya kapılmanın ve siyasi yanlışların esiri olmanın tek bir nedeni vardır: birbirini tanımamak ve ortak arzulardan haberdar olmamak. Şayet arzularımız konusunda dürüst olsaydık ve "insanlar kendi mutluluklarını komşularının sefaletini arzuladıkları kadar hararetle arzulasalardı" savaş yerine barışın hakim olduğu bir dünyadan söz edebiliriz. Russell'ın Nobel konuşması klasik ahlak ve politik teorileriyle hesaplaşmanın bir örneğidir. Her ne kadar konuşma, mevcut atmosferi karamsar bir şekilde tarif etse de Russell'ın siyaset alanındaki tespit ve önerileri çoğunlukla iyimserdir.

Russell'ın Nobel konuşmasından ve politik aktivizminden etkilenenlerden biri Noam Chomsky'dir. Chomsky, Russell'ı dünyayı anlamaya çalışmakla yetinmeyen aynı zamanda değiştiren filozof olarak nitelemektedir. Russell, ABD'nin Birinci Dünya Savaşı'ndaki rolünü eleştirmesi nedeniyle 1918 yılında ve nükleer savaş karşıtlığı nedeniyle 1961 yılında iki defa hapis cezası aldı. Chomsky, Russell'ın bu cezalara haksız yere maruz kalsa da yaşamının geri kalanında umudunu yitirmemesinden övgüyle bahseder. Çağdaş yönetimlerle hesaplaşmaya anarko-sendikalist söylemiyle katkı veren Chomsky, güncel politik olaylardan hareketle medya, gazeteciler ve etkili entelektüellerin, gerçeği kamudan gizlediklerini ve kasıtlı olarak yalan söylediklerini tartışmaya açmaktadır. Bu iddiaların pek çoğunda iktidarların kendi çıkarları için verileri çarpıttıklarını, bilgiyi filtrelediklerini ve halkı manipüle etmek için uydurma haberler yayınladıklarını kanıtlamaya çalışır. Bu çalışmada Chomsky'nin aktivizminde Russell'ın etkisi, Chomsky'nin 1971 yılında Cambridge'de verdiği seminerler üzerinden analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bertrand Russell, Noam Chomsky, aktivizm, siyaset felsefesi, siyaset psikolojisi

* Dr. Öğr. Üyesi; Selçuk Üniversitesi, Felsefe Bölümü
e-posta: yurdagulkilinc@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1597-062X

İKLİM ADALETİ ÇALIŞMALARINA BİR ALTERNATİF OLARAK LIBERAL MİLLİYETÇİLİK

Melih Can KIZMAZ*

Özet: Bu çalışmada liberal milliyetçilik kavramının iklim değişikliği meselesine ve iklim adaleti çalışmalarına yönelik neler önerebileceği tartışılacaktır. Öncelikle, iklim adaleti literatüründe ne tür yaklaşımlar olduğunu ileri sürüp, bu çalışmaların iklim göçü, kültürel çatışmalar gibi iklim değişikliğine bağlı meselelerdeki yetersizliklerine değinilecektir. Ardından, milliyetçilik literatüründeki iklim değişikliği üzerine belirli çalışmalar referans gösterilip, bu doğrultuda yapılan çalışmaların milliyetçilik kavramına yönelik tek boyutlu bakış açıları eleştirilecektir. Bununla birlikte, milliyetçilik kavramının tek bir boyutu olmadığı ve birden fazla katmanlı bir kavram olduğu öne sürülerek referans gösterilen çalışmaların aksine liberal milliyetçilik kavramının toplumu anlama ve farklı kültürlerle olan yaklaşımı nedeniyle klasik milliyetçilik yaklaşımından ayrıştığı savunulacaktır. Bu durumu göz önünde bulundurarak, iklim değişikliği insanların ve farklı ulusal kimliklerin barınma, kültürlerini yansıtma, göç nedeni ana dillerini ifade edebilme gibi sorunlar ortaya çıkardığı için adalet temelli sorunlara yol açmaktadır ve liberal milliyetçilik düşüncesi bu temelde kültürel temsil, dil sorunu, bir toplumun kendi kaderini tayin etme hakkı gibi meseleleri merkeze aldığından iklim adaleti çalışmalarıyla kesişim noktaları olduğu ve iki farklı kavram arasında bir ilişki kurulabileceği öne sürülecektir. Bu bağlamda, metnin ana tezi olarak liberal milliyetçilik kavramının iklim değişikliği meselesi üzerine ve iklim adaleti literatürünün tartışmalarına yönelik alternatif cevaplar öne sürdüğünü ve bu konular üzerine daha iyi bir yaklaşım geliştirebileceğimiz düşüncesi savunulacaktır. Ana tezi desteklemek amaçlı, iklim adaleti çalışmalarının kültürel temsillerin yok olması, göç nedeniyle kültürel eşitsizliklerin oluşması gibi iklim adaleti çalışmalarının ana odağından kaçan meselelere yönelik çokkültürlülük, ulusal toprağın ve doğal kaynakların aynı zamanda kültürlerin yaşam alanları olduğu gibi argümanlar üzerinden marjinal kimliklerin de iklim meselesinden nasıl etkilendikleri konuları liberal milliyetçilik kavramı üzerinden tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Liberal milliyetçilik, iklim adaleti, iklim değişikliği, kültür, dil

* Doktora Öğrencisi; İstanbul Teknik Üniversitesi, Siyaset Çalışmaları ABD
e-posta: melihcankizmaz@gmail.com

RETORİK VE SİYASAL İLETİŞİM: ATINALI HATİPLERİN SÖYLEVLERİNDE SAVAŞ VE BARIŞ

Sultan Deniz KÜÇÜKER*

Özet: Savaş ve barış temaları, sosyal bilimlerin pek çok alanı içinde incelenmiş olsa da ulusal ve uluslararası çatışmaların artışı, etnisiteye dayandırılan sorunların ve hatta yıkımların ortaya çıkışı sonucunda Uluslararası İlişkilerin alt disiplinleri olarak “Savaş Çalışmaları ve “Barış Çalışmaları” içinde özel olarak irdelenmeye başlamıştır. Uluslararası ilişkiler kuramları çerçevesinde sürdürülen bu çalışmalar; savaş nedenlerini, çeşitlerini, teorilerini, etki alanlarını ya da barışa ulaşma ve bunu koruma yollarını incelerken askeri düşüncenin gelişimi ile de ilgilenmektedir. Bu bağlamda Antik Çağ literatürü irdelenirken öncelikli olarak Herodotos, Thukydides, Ksenophon, Polybios, Caesar, Flavius Vegetius Renatus, Ammianus Marcellinus gibi pek çok tarih yazarının eserleri incelenmiştir. Ne var ki bu tarih yazarlarının yanı sıra Antik Çağ’da pek çok hatip de söylevlerinin ana teması olarak savaş ya da barışı işlemişlerdir. Bu hatipler, aynı zamanda retorik sanatının önde gelen temsilcileri olduklarından verdikleri söylevler, hem retorik sanatının bir tezahürü olmuş hem de vurgulamış oldukları özgürlük, demokrasi, yurttaşlık gibi kavramlarla dönemleri içinde kamuoyu oluşturmada işlevsel rol üstlenmişlerdir.

Etkili söz söyleme sanatı olarak retorik (*rhētorike tekhnē*), İÖ 5. yüzyılda Sicilya’da tiranların kovulmasının ardından yurttaşların mülkiyet hakları uğruna açtığı davalar sürecinde ortaya çıkmıştır. Sofistler aracılığıyla Atina’ya taşınmış ve buradaki demokratik sistemin yükselmesiyle Atina kamusal alanında bir eğitim sistemi olarak yer edinmiştir. Retorik eğitimi, hitabet sanatı ve kamuoyu oluşturma arasındaki bağ, siyasal alanda kendini kuvvetle göstermiştir. Öyle ki devletler arası dengelerin değişmesi, izlenecek politikalar lehine kamuoyu oluşturma gereksinimini artırmıştır. Bu bağlamda topluma yol gösterme, uyarıda bulunma veya onları savaş ya da barışa güdüleme için hazırlanan politik söylevler, kamuoyu oluşturmada önemli pay sahibi olmuştur.

Platōn, pek çok farklı *polis*’ten oluşan Hellen siyasi coğrafyası içindeki tüm halkları soydaş (*syngenēs*) kabul etmiştir ve bunların yabancı (*barbaros*) halklarla çatışması durumunu savaş (*polemos*) olarak tanımlamıştır (*Respublica* 470c). Bu bağlamda günümüze ulaşmış olan, savaş ve barış temasının en kuvvetle işlendiği söylevler, Hellenleri kendi aralarında barışı tesis etmeye, ötekine karşı ise ortaklaşa savunma ve saldırıya güdüleme amacını taşımaktadır. Klasik Çağ’ın önde gelen hatiplerinden özellikle İsokratēs, bu türün önde gelen söylevlerini üretmiştir. Ayrıca hatip Dēmosthenēs de söylevlerinde kuvvetli argümanlarla savaş ve barış temasını işlemiştir. Neticede Antik Çağ’da bu türden söylevler, farklı politikalar lehine kamuoyu oluşturma aracı olarak işlevselleşmiş ve bu yönüyle Dēmosthenēs’in, siyasetin *logos*’a dayandığı görüşünü adeta haklı çıkarmıştır (*De Falsa Legatione* 184.3). Bu çalışmada farklı söylev örnekleri üzerinden retorik sanatı ile kuvvetlenen *logos*’un, devlet politikaları ile olan organik ilişkisi ve bu sayede savaş ve barışın da hüküm vericisi konumuna yükselmesi işlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Hitabet, retorik, siyaset, savaş, barış

* Doç. Dr.; Ankara Üniversitesi, Tarih Bölümü
e-posta: sdkucuker@ankara.edu.tr
ORCID: 0000-0002-9949-6805

KRİZE KARŞI KRİZ: ATINALI SOLON VE KEYNES'İN DENGE POLİTİKALARI VE POLİTİK SEYRİ

Serdar SAKINMAZ*

Özet: Atinalı Solon, milattan önce 6. yüzyılda Atina'da yaşamış devlet adamı ve ozandır. Atina'da süregelen sınıf çatışmalarına reçete olarak hem politik hem de iktisadi yönden denge sağlayacak düzenlemeler getirmiş, bunların uygulanması için de yazılı hukuk metinlerini herkesin görebileceği yerlere astırarak meşruiyet zemini kurmuştur. Yasaları her iki sınıfın da bir şeyler kazanırken bazı şeyleri kaybedeceği, daha fazlasını da istemesine engel olacağı sınırlamalar ve kurallar içermektedir. Solon en azından kendi Arkhonluğu (yönetici) devrinde başarılı olmuştur.

Solon'dan çok sonra, 20. yüzyılda, İngiliz iktisatçı ve düşünür J. M. Keynes'in de yöntem olarak benzer bir iktisat politikası önerdiğini ve bunun Soloncu paradigmadan önemli izler taşıdığını ileri süreceğiz. Keynes'in denge politikası, 1929 Buhranı sonrasında, kapitalizmin yapısal sorunları karşısında "sosyalizm tehlikesi"nin belirmesiyle asıl ününe kavuşmuştur. Piyasaların kendiliğinden dengeye geleceği savı hemen hemen bütün liberal iktisatçılar tarafından savunulsa da bunun krizlere yol açtığını savunan Keynes, ekonomik krizlerin siyasal krizlere ve karmaşaya yol açacağını savunmuştur. Çünkü Keynes, tıpkı Solon gibi iktisadi değişimlerin politik değişimlere öncel olduğunu, iktisadi denge politikasının sınıfsal çatışmalara ve krizlere engel olmadaki rolünü, devrimin çok tehlikeli bir yapısal dönüşüm olacağı için üstesinden gelinmesi gerektiğini düşünmüş, orta yolcu reçeteler sunmuştur.

Solon ve Keynes'in kriz zamanı ortaya çıkarak radikalizme karşı dengeci yöntemleri toplumu ekonomik ve siyasal krizden çıkarsa da kalıcı çözümler üret(e)medikleri görülmüştür. Günümüzde liberal fikirlere öncülük eden toplumsal sözleşme, uzlaşma gibi kavramların iktisadi tarafına da eğildiğimiz bu çalışma, liberalizme yönelik genel eleştirilerin soykütüğünü incelemeyi amaçlamaktadır. Yine Solon ve Keynes'in fikirlerinin radikal politik taraflarca alışı edilmemesinin ortak gerekçeleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Atinalı Solon, J. M. Keynes, denge, liberalizm, toplumsal sözleşme

* Arş. Gör.; Akdeniz Üniversitesi, Felsefe Bölümü
e-posta: serdarsakinmaz@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5990-2664

DİNİN KAMUSAL ALANDAKİ ROLÜ: HABERMAS'IN MÜZAKERECİ DEMOKRASİ ANLAYIŞI ÜZERİNE BİR TARTIŞMA

Ferdi SELİM*

Özet: Demokratik meşruiyet kriterine göre vatandaşların, herkesin uymak zorunda olduğu zorlayıcı politikalar için makul olarak kabul edilebilecek nedenlere dayalı olarak birbirlerine gerekçeler sunmaları beklenir. Bu şekilde sadece yasaya tabi olarak değil, demokratik idealin gerektirdiği gibi kendilerini yasanın bizzat hazırlayıcıları olarak da görebilirler. Ancak liberal demokrasilerin çoğulculuk özelliği göz önüne alındığında, vatandaşların müzakere öncesinde çoğu siyasi konu üzerinde genel olarak fikir birliğine varmaları beklenemez. Dolayısıyla müzakereci demokrasi idealinin inandırıcılığı, çoğulculuk koşulları altında kamusal müzakerenin dışlama olmadan nasıl anlaşmaya varabileceğini açıklama yeteneğiyle ilgilidir. Bu doğrultuda toplumsal ilişkiler sırasında vatandaşlar arasındaki siyasi müzakereye çok önemli bir normatif rol atfeden demokrasi anlayışları aracılığıyla dinin kamusal alandaki rolüne ilişkin makul bir açıklama sağlama girişimindeki bazı belirli zorluklara odaklanmak gerekmektedir. Aslına bakılırsa, bu idealin inandırıcılığı, vatandaşların çok çeşitli dinsel ve seküler bakış açılarına sahip olduğu liberal demokrasilerin karakteristik özelliği olan çoğulcu koşullar altında kamusal alanda siyasi müzakerenin makul bir açıklamasını sağlamasına bağlıdır. Bu nedenle bu çalışmada müzakereci idealin erdemleri veya onun diğer demokrasi anlayışları karşısında hangi bakımlardan üstün olduğu tartışılacaktır.

Müzakereci anlayışın en azından sezgisel olarak çekici olduğunu varsayarsak, takip edilmesi gereken soru, bunun dindar ve laik vatandaşları içeren bir kamusal alanda siyasi müzakereye dair gerçekten makul bir açıklama sağlayıp sağlayamayacağıdır. Bunu yapabilmek için öncelikle böyle bir açıklamanın yüzleşmesi gereken temel zorluğun ne olduğunun gösterilmesi gerekmektedir. Ardından müzakereci demokrasinin önde gelen düşünürlerinden birisi olan Jürgen Habermas'ın dinin özellikle kamusal alandaki durumunun makul bir standardı için sunduğu spesifik önerilere odaklanılacaktır. Eleştirel teorinin önemli bu isminin önerilerinin karşılaştığı bazı eleştirileri ve zorlukları analiz ettikten sonra, müzakereci demokrasi idealinden vazgeçmeden bu zorlukların üstesinden gelinip gelinemeyeceği değerlendirilecektir. Habermas'ın kamusal alandaki siyasi müzakerelerde dinin rolüne ilişkin açıklamalarının analizi felsefi açıdan önemlidir. Onun gibi çok az sayıda önde gelen düşünür, kamusal alanda din tartışmalarına özgün bir yaklaşım sunarak, özel ile kamusal ve dini ile siyasal arasındaki yapay ve tartışmalı sınırların genişletilmesini sağlamıştır. Filozofun özellikle daha yakın tarihli yazılarında, açık ve kapsayıcı sekülerizm, demokratik hoşgörü, çoğulculuk ve açık uçlu bir müzakere prosedürüne dini katılımın eklenmesi yoluyla kamusal alan üzerine yeniden düşünmeyi canlandıran belirli temalar ortaya attığı görülmektedir. Dolayısıyla Habermas'ın 'post-sekülerizm', 'dini hoşgörü', 'dini bilincin modernizasyonu' ve 'gayri resmi kamusal alan' ile 'kurumsal kamusal alan' arasındaki ilişkiye

* Dr. Öğr. Üyesi; Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Felsefe Bölümü
e-posta: ferdiselim@gmail.com
ORCID: 0000-0003-2576-4499

dair görüşleri dinin siyasetteki rolünün araştırılması bakımından siyaset teorisine önemli katkılar vermektedir. Bu çalışmada, tartışmaya daha incelikli yaklaşımlar ekleyerek dinin kamusal rolü hakkındaki görüşünü yeniden şekillendiren Habermas'ın fikirlerine odaklanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Habermas, kamusal alan, din, müzakereci demokrasi, çoğulculuk

YERLEŞİK GERÇEKLİĞİ AŞMAK: NİETZSCHE VE MARCUSE

Soner SOYSAL*

Özet: Hem Nietzsche hem de Marcuse için yerleşik gerçekliği, bu gerçekliği kuran akıl ya da bakış açısının dayattığı kural, ilke ve yöntemlere bağlı kalarak, aşmak ve dönüştürmek ve hatta dönüştürme olanakları fark etmek olanaksızdır. Bu kural, ilke ve yöntemlere bağlı kalınarak yapılacak her türlü faaliyet, dönüp dolaşıp bu akli ve onun ürettiği gerçekliği olumlayacaktır. Her ne kadar iki filozofun temel dertleri farklı olsa da, yerleşik gerçekliği aşma konusunda önerdikleri yollar birbirine çok benzerdir. Gerek Nietzsche gerekse Marcuse, içinde yaşadığımız dünyayı kurmanın ve anlamının tek bir doğru biçimi olmadığını, alternatif biçimlerin olanaklı olduğunu düşünürler. Nietzsche töz temelli Batı metafiziğiyle mücadelesinde, Marcuse'de kapitalist sistem ve onun temellerinde yatan araçsal akılla mücadelesinde olanaklı tek anlama biçiminin hedeflerine koydukları bu sistemleri kuran anlama biçimi olmadığını altını çizerek, alternatif anlama biçimlerinin olduğunu vurgularlar. Nietzsche içinde yaşadığımız gerçekliğin olası tek gerçeklik olmadığını ve gerçekliği kurmanın ve anlamının çok sayıda alternatif yolu olduğunu gösterirken, Marcuse, bu gerçekliği kurma ve anlamının tek yolunun karşılaştığı her şeyi ölçülebilir ve kıyaslanabilir niceliklere dönüştürme eğiliminde olan araçsal akıl olmadığını gösterir. Nietzsche perspektivizmi aracılığıyla gerçekliğin verili bir şey olmadığını, belirli bir perspektiften kurulan, inşa edilen bir şey olduğunu ortaya koyarak kurulan bu gerçekliklerden birine takılıp kalmanın ya da onu mutlak hale getirmenin yaşamın kötürümleşmesiyle sonuçlanacağını iddia eder. Marcuse ise, araçsal aklın karşılaştığı her şeyi nicelik ya da gözlemlenebilir davranışa indirgeme eğilimi nedeniyle bunları aşan nitelikleri kavramada yetersiz kaldığını, dolayısıyla insanı da bir tür nesne olarak ele aldığını iddia eder. Nietzsche açısından yaşamı kötürümleştiren gerçeklik kurgularının yıkılması ve yerlerine yaşamla uyumlu ve yaşamı destekleyen gerçeklik kurgularının getirilmesi gerekir; değerlerin yeniden değerlendirilmesiyle kastettiği de budur. Marcuse açısından, insanın nesneleştirildiği bu gerçeklik kurgusunu inşa eden araçsal akıldan kurtulmak gerekir. Bunları gerçekleştirme olanaklarının ortaya çıkması için bu yerleşik gerçekliklerin mutlak olmadıklarının, alternatif gerçeklik kurgularının olanaklı olduklarının ortaya konması gerekir. Nietzsche bunu yerleşik gerçekliği kuran ve devamını sağlayan dili kırıp, kurallarını alt üst ederek kullanıp yerleşik gerçekliği parçalayıp aşarak yaparken, Marcuse de sanatı, özellikle de avangart sanatı, öne çıkararak yapar. Marcuse'ye göre, genel olarak sanat bireyin gündelik yaşamın aşinalık ve rutinlerinin dışına çıkmasını sağlayarak alternatif toplum ve yaşam biçimlerini varlığını bir şekilde görmesini sağlar. Ancak, kapitalist sistem içinde gündelik hayatın akışının parçası haline getirilen sanat eserleri bu özelliklerini büyük ölçüde yitirmişlerdir. Ancak, avangart sanat yerleşik sanat yapma biçimlerini aşan, onlara karşıt, onlarla çelişen ve onları yıkan biçimler kullanarak yerleşik sanat yapma dilini parçalar ve yerleşik sanat dili içinde ifade etme olanağı olmayan alternatif gerçekliklerin ifade edilmesine, yerleşik gerçekliğin bu dil tarafından üzeri örtülen yönlerinin ortaya konulmasına olanak sağlar. Dolayısıyla, aslında farklı güzergahlar izliyor gibi görünseler de, hem Nietzsche hem de Marcuse'nin yerleşik

* Doç. Dr.; Süleyman Demirel Üniversitesi, Felsefe Bölümü
e-posta: sonersoysal@sdu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-1738-7451

gerçekliğin aşılmasına yönelik kullandıkları ya da önerdikleri yöntemler benzerdir: yerleşik gerçekliği hem inşa eden hem de devamını sağlayan ifade biçimlerini parçalamak.

Anahtar Kelimeler: Herbert Marcuse, Friedrich Nietzsche, yerleşik gerçeklik, dil, avangart sanat

HUKUK DEVLETİNDE SİVİL İTAATSİZLİK VE DİRENİŞ HAKKI

Mehmet Cafer ŞAKAR*

Özet: Erich Fromm 1962 yılında Kaliforniya Marin Kolejinde itaatsizlik üzerine vermiş olduğu derse insanlık tarihinin bir itaatsizlik eylemiyle başladığı iddiası ile başlıyor. Antik Yunan Mitolojisinden ve Tevrat geleneğinden vermiş olduğu iki örnekle bu iddiasını destekliyor. Politik, ahlaki ve hatta son dönemde anayasal olarak meşrulaştırılmaya çalışılan itaatsizlik eylemi, daha özelden sivil itaatsizlik eylemi, her ne kadar izleri insanlık tarihinin başlangıcına kadar sürülebilse de hala güncelliğini korumaktadır. Modern devlet düşüncesinin ortaya çıkışıyla ve demokratik hukuk devletiyle söz konusu kavram siyasal teoride merkezi bir role sahip olmuştur. Günümüz anayasalarının çoğunda sivil itaatsizlik veya direniş hakkı politik bütüne dahil olan bireyler için bir hak hatta ödev olarak tanımlanmaktadır.

Hukuk devletinin siyasi görevi, farklı çıkarlara sahip olan insanların bir arada yaşamasını garanti altına almaktır. Bu siyasi görev, hukuk düzeninin uygulanması yoluyla yerine getirilir. Hukuk düzeninin amacı, insanlar ve gruplar arasındaki çıplak ya da kontrolsüz şiddeti engellemektir. Hukuk devleti bu amacı gerçekleştirebilmek için bir çeşit hijyen mantığıyla şiddet tekeline sahip olması gerektiğini iddia eder. Başka bir ifadeyle hukukun ve meşru eylemin sınırlarını belirleyen günümüz devlet yapılanması bu sınırların dışına çıkan her türlü eylemi birer suç eylemi olarak tanımlamaktadır. Ancak hukuk devleti kendi yasalarına uymaz, kendi yasalarını görmezden gelirse ve siyasi karar alıcılar hukuk devletinin temel ilkelerini ihlal edecek bir tavır içerisine girerse, vatandaşlar yine de bu yasalara uymak zorunda mıdır? "Emir emirdir, der asker. Kanun kanundur, der hukukçu (G. Radbruch). Ancak bir yandan yasalar emir olarak kabul ediliyorsa ve diğer yandan hukuk düzeni yalnızca kurulu hiyerarşiyi koruyor ve devletin araçlarını hukukun öznelerine karşı şiddet uygulamak için kullanıyorsa, devletin gücüne karşı şiddet kullanmak ahlaki ya da yasal olarak meşru mudur? Bu yasalara ve bu kurala direnmek ahlaki bir görev midir? Haklı sivil itaatsizlik ya da direnişin terörden farkı nedir? Direnme ya da sivil itaatsizlik hakkının gerekçesi nedir? Sınır nerede çizilmelidir? Suç, suçluluk nerede başlar? Eleştirel Teorinin bakış açısıyla söz konusu sorulara yanıtlar aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sivil itaatsizlik, direniş hakkı, hukuk devleti, şiddet, eleştirel teori

* Dr. Öğr. Üyesi; Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Felsefe Bölümü
e-posta: mehmetna@gmail.com, mcsakar@yyu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-9381-9047

ELEŞTİREL TEORİ'DE ELEŞTİRİ KAVRAMININ KÖKENLERİ VE VARYASYONLARI

Aslı ŞENTÜRK*

Özet: 1930'lu yıllarda Eleştirel Teori kendini yeniden kurmaya başladığında, felsefe ve bilim arasında bir hesaplaşma vardı. Eleştirel Teori hem felsefenin mirasını korumak hem de bilimsel gelişmeleri de kendine dayanak alan felsefi bir toplum teorisi kurma amacındaydı. Bu çalışma böylesi bir teorinin gelişim sürecine, Eleştirel Teori'nin, Kant'tan Habermas'a kadar geçirdiği dönüşüme ve bu dönüşümün sorularına Şeyla Benhabib'in *Eleştiri, Norm ve Ütopya* adlı kitabı üzerinden odaklanmaktadır.

Eski Yunan'daki başlangıcından bu yana geleneksel Batı felsefesinin birey için en iyiyi arama çabası, bilimsel toplum incelemelerinin tarih öncesine ait olarak görülmüştür. Geleneksel felsefe toplumsal failere erdemli olmaları için kural koymakta ve bu kuralı uygulamaları için onlara yol göstermektedir. Eleştirel Teori ise geleneksel felsefe dönemin bilimlerini birbirinden kesin çizgilerle ayırmaktansa, onları radikal bir biçimde yeniden tanımlayarak, aralarında bir yere yerleşmiştir. Eleştirel Teori geleneksel felsefenin bireylere yol gösterici niyetlerini korurken, bu felsefenin toplum bilimlerinden bağımsızca işlerliğini kabul etmeyi ya da Eleştirel Teori'nin normatif temellerini bu felsefenin üzerine kurmayı amaçlamamaktadır. Geleneksel felsefenin niyetleri korunsa bile, geri dönülemez biçimde, bilimsel teoriler bu felsefeyle paralel olarak ele alınmalıdır.

Eleştirel Teori Kantçı otonomi öğretisi geleneğinde ve felsefenin Hegelci-Marksist tarihsel praksis felsefesine dönüşümü içinde yer alır. Eleştirel Teori'nin normatif temelleriyle ilgili bu muğlaklık "eleştiri" metodunun özünden kaynaklanmaktadır. Şeyla Benhabib, tüm normatif boyutuna rağmen, Eleştirel Teori'deki bu kökensel muğlaklığın, Hegel felsefesini inceleyerek giderilebileceğini öngörmektedir. Hegel eleştirinin dönüşümünü anlamak için önemli bir uğraktır. Çünkü o hem eski Yunan'a dayanan ontolojiyi hem de Kantçı ahlak felsefesinin kural koyuculuğunu reddeder. Hegel felsefenin temelindeki sorgulamalara kendi için eleştiri metodu ile yaklaşır.

Hegel'in eleştiri kavramı ilk olarak Marx tarafından dönüştürülmüştür. Hegel eleştiriye otonom bireylerin etik bir toplulukta bütünleşmesi olarak görür. Marx ise bu eleştiriye modern dünyanın çelişkilerine işaret etmek için kullanır. Ona göre eleştiri, yeni bir toplumu meydana getiren ihtiyaçların ortaya çıkışı, etkileşimin meydana gelmesi ve mücadeleyi destekleme işlevlerine sahip olan bir kriz teorisidir. Eleştirideki dönüşümü anlayabilmek için Hegel'in ve Hegel'den aldığı mirasla Marx'ın keşfettiği eleştiri boyutlarının, Frankfurt Okulu'nda, özellikle Horkheimer ve Adorno'nun çalışmasında nasıl radikal bir biçimde başkalaştığı incelenmeli ve Habermas'ın "iletişimsel etik" kuramının Eleştirel Teori'ye bir alternatif sunup sunamayacağı irdelenmelidir.

Anahtar Kelimeler: Benhabib, eleştirel teori, Frankfurt Okulu, Habermas, Hegel

* Yüksek Lisans Öğrencisi; Gaziantep Üniversitesi, Felsefe Bölümü
e-posta: aslisturk@outlook.com
ORCID: 0000-0002-3050-3800

KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ VE NEOLİBERAL YÖNETİMSELLİK: HOMO ECONOMICUS'UN İNŞASI

Tayfun YILDIRIM*

Özet: Toplumsalın kapitalist üretim mantığı tarafından kuşatılmasına işaret eden kültür endüstrisi kuramı, kapitalist egemenlik ilişkilerinin üretimini/meşrulaştırılmasını anlamak ve kapitalist öznenin inşasını tartışmaya açmak için önemli bir imkân vermektedir. Kapitalist üretim süreçlerinin dışında olduğu varsayılan boş zaman etkinliklerinin ve kültürel süreçlerin piyasa mantığı uyarınca dizayn edilmesi, kitlelerin sistemle bütünleşmesine hizmet etmekte ve kitleleri yanlış ihtiyaçlar aracılığıyla kontrol etmektedir. Tüketim süreçleri vasıtasıyla bireylerde belirli bir davranış ve düşünme biçiminin inşa edildiğinde ve bunun kapitalist egemenlik ilişkilerinin üretilmesinde başat bir rol oynadığına dikkat çeken kültür endüstrisi kuramı, kapitalist egemenlik biçimlerinin belirli öznellikler yaratarak işleyebileceğine gönderimde bulunmaktadır. Buna karşın felsefede Descartes'dan Sarte'a uzanan tarihsel bir süreçte öznenin kendi eylemlerini seçme ve bu eylemlerin sorumluluğunu alabilme yetisine haiz bütünlüklü bir güç olarak ele alınması, Frankfurt Okulu kuramcılarının teorik yönelimlerini koşullandırmıştır. Adorno ve Horkheimer, kültür endüstrisinin bireylere yukarıdan aşağıya endoktrinasyon yoluyla dayatıldığına ve bireyleri nesne pozisyonuna indirgediğine dikkat çeker. Dolayısıyla Frankfurt Okulu kuramcılarının göre birey kültür endüstrisinin iddia ettiği gibi özgür tercihlerde bulunan bir özne değildir, aksine kültür endüstrisinin nesnesidir. Bu çerçevede her ne kadar kapitalist egemenliğin yeniden üretilebilmesi için bu egemenlik ilişkilerini cisimleştiren kültürel süreçlerin yeniden üretilmesi gerektirdiğine işaret etse de kültür endüstrisi kuramının, baskıcı bir iktidar varsayımından hareket ettiğini iddia etmek mümkündür.

David Harvey'in de belirttiği üzere neoliberalizm siyasal/ekonomik bir program olmaktan ziyade, toplumsal var oluşa ilişkin yeni bir anlayış olarak ön plana çıkmaktadır. Baskıcı iktidar varsayımını sorunsallaştıran ve kurucu/hükmedici özne anlayışından kopmaya çalışan Michel Foucault, iktidarın öznel vasıtasıyla işlediğine ve iktidarın bireylerin arzusunun yörüngesini belirlediğine dikkat çeker. Bahse konu olan teorik güzergâh uyarınca yeni bir yönetimsellik biçimi olarak neoliberal yönetimselliği tartışmaya açan Michel Foucault, hukuki özne homo juridicus'dan farklı motivasyonlara ve güdülere sahip yeni bir özne olarak homo economicus'un varlığını tespit eder.

Bu çalışmada, kapitalizm ve öznellik üretimi meselesi tartışmaya açılacaktır. Öncelikle Marx ve Engels'in eserlerinde konunun nasıl ele alındığına ve Marksist düşünürler tarafından bu konuya yapılan katkılara değinilecektir. Daha sonra Frankfurt Okulu teorisyenlerinin kültür endüstrisi kuramı bu bağlamda tartışmaya açılacak ve neoliberalizmin inşa ettiği yeni bir öznellik biçimi olarak homo economicus'u anlayabilmek için, baskıcı iktidar varsayımından kopmak gerektiği Michel Foucault'nun neoliberal yönetimselliğe ilişkin çözümlerinden hareketle gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kapitalist özne, Frankfurt Okulu, kültür endüstrisi, neoliberalizm, yönetimsellik

* Araş. Gör.; Ankara Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü